

Руска Кирова Димова е родена в с. Градина, Пловдивска област. През 1974 г. е завършила висше образование във ВИИ "К. Маркс", София. От септември 1974 г. до юни 1978 г. е докторант в кат. "Международни икономически отношения", ВИИ "Карл Маркс", София. От 1978 г. до 1998 г. е последователно асистент, ст. асистент и гл. асистент в кат. "Международни икономически отношения и бизнес", вкл. до 1981 г. е асистент по "Международна търговия". През периода 1983 – 2000 г. е асистент по "Световно стопанство и МИО" и чете лекции по "Основи на МИО", през 1991-2000 г. е асистент по "Теория на МИО" и по "Международна търговия" и води специален семинар по "Европейско икономическо сътрудничество". Хабилитирана е за доцент през 1998 г. От 1993 г. насам води самостоятелен курс по "Теория на международните икономически отношения" пред студенти от специалност "Международни отношения" и специален семинар по "Европейска икономическа интеграция" със студенти от специалност "Международни икономически отношения" при факултет "Международна икономика и политика". УНСС. София.

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА МЕЖДУНАРОДНАТА ИКОНОМИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ

доц. д-р Руска Димова

УВОД

В студията е направен опит за изясняване развитието на теоретичните основи на международната икономическа интеграция. Обект на студията са промените в практиката на международната икономическа интеграция, но те не са непосредствения ѝ предмет. Предмет на студията са теоретичните основи на международната икономическа интеграция. Той включва какво и как се променя в теоретичния анализ на международната икономическа интеграция. Но студията няма за задача да осъществи сравнителен анализ на концепциите за международната икономическа интеграция. Защото по-важните идеи относно международната икономическа интеграция са създадени във взаимозависимост от научните школи и конкретната реалност. В този смисъл се изяснява какви нови идеи се появяват, как се променя понятието за

международната икономическа интеграция и как тя се дефинира в началото на новия XXI век.

Целта на студията е на основата на проучване и анализ на теориите за международната икономическа интеграция да обобщи и дефинира съществуващите в началото на новия XXI век начини, политики и форми за осъществяването ѝ. Повече внимание е отделено на понятията глобален регионализъм, глобална регионализация и глобално-регионална интеграция.

Методологията на студията включва принципите и понятията на либералния обществен модел. Прилага се сложният системен анализ, отразяващ многомерната и едновременно противоречива пазарна и институционално-икономическа взаимозависимост между глобализацията и международната интеграция.

Концептуалните различия между учените и критиките им по спорни теми на глобално-регионалната интеграция не са пряка задача на студията. Широко известно е например, че идеите за осъществяването ѝ се критикуват от учени с традиционни икономически, реалистски политически, крайно либерални финансови, антиглобалистски и екстремистки ислямски убеждения. Тези учени не одобряват нито идеите, нито практическото им прилагане вкл. от инициативите за изграждане на големи зони за свободна търговия до политиките им за демократизация в света. Не се приема популистката идея за световното правителство. Не се поддържа тезата за световна система, според която в нея трябва да господстват само най-силните държави и общности, в триада САЩ-ЕС-Япония и традиционните отношения Север - ЮГ.

Авторката на студията защитава теза, различна от посочените по-горе. Тя е, че бъдещето на международните икономически общности се определя от регионалните и глобалните им институционални и пазарни предимства, които се състоят в осъществяване на политики и стратегии за свободен обмен и общуване между народите им и в света. Икономическата и политическата същност на глобално-регионалната интеграция се дефинира в рамките на либералния обществен модел и глобализацията. Новият регионализъм е начин за осъществяване на икономическа интеграция между държавите и за прилагане на правила за общуване между народите им в условията на мир в света. Той се състои не в подялба между интегрираните държави на политическата власт, а в интеграционна институционално-икономическа взаимозависимост помежду им в съответствие със договорните основи. При отворения регионализъм пазарът е определящ фактор на интеграционното управление и то се извършва едновременно на различни равнища на централизация, вкл. чрез децентрализирани регионални и глобални институционални структури, а не само чрез наднационални търговски политики за либерализиране на търговския и

финансовият обмен. Тази теза може да се аргументира чрез факти от практиката на най-развитата общност ЕС, както и на останалите интеграционни общности и пространства и чрез доказателства в научните анализи относно техните промени, постижения и проблеми. В съответствие с нея глобално-регионалната интеграция се разглежда едновременно като пазарна и институционална. Тя се дефинира като политика на обединяване на държави и народите им в общности, на създаване на свободни икономически пространства и целенасочено осъществяване на единни пазарни и структурни политики. По този начин се засилва ролята ѝ в изграждането и функционирането на демократична, многоцентрично балансирана световна система.

Глобално-регионалната интеграция е дефинирана чрез система от понятия, вкл. съюз между държави и народите им, регионална интеграционна общност, интеррегионална интеграция, глобално интеграционно пространство, глобално интеграционно сътрудничество, регионално интеграционно сътрудничество, пазарна интеграция, регионална икономическа интеграция, вътрешен пазар, общи, хармонизирани, координирани и единни интеграционни политики и др. Класифицирани са формите и степените за осъществяването ѝ, посочени са по-важните проблеми и насоки на развитието ѝ. В контекста на новите икономически и политически теории и емпиричните изследвания е подчертано институционално-икономическото значение на глобално-регионалната интеграция за осъществяване на икономическите и обществените ѝ цели. Посочват се възможните проблеми при осъществяването ѝ и по-важните насоки за разрешаването им.

1. ТЕОРИИ ЗА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ

Теориите за регионалната икономическа интеграция са създадени през 50-те, 60-те и 70-те година на миналия XX век. Въпросите, на които търсят отговор, са каква е същността на икономическата интеграция и как може тя да се осъществява, какво е значението на взаимната търговия на държавите членки, какви интеграционни политики са необходими относно дейността на международните корпорации, каква е взаимозависимостта между пазарната и социалната политики при регионална интеграция, какви са начините за демократичното ѝ политическо управление, какво е значението на междудържавното сътрудничество за развитието ѝ?

Проблемите на регионалната интеграция са предмет на икономически, управленски и политически теории.

Класическите либерални идеи за регионалната икономическа интеграция принадлежат на известните учени В. Рьонке, А. Прегьол, Ж. Руф, Г. Касел, Л. фон Мизес и др./1/ Предмет на научните им изследвания за регионалната

интеграция е изясняването на целите, принципите и инструментите на правителствената политика за осъществяването ѝ. В съответствие с основния либерален принцип, че пазарът е най-добър икономически механизъм, в тях се приема осъществяването на **търговска интеграция** при минимум правителствена намеса. Или в класическите теории се защитава тезата, че икономическата интеграция трябва да разширява границите за свободната конкуренция. В този смисъл се обосновава възможността за формиране на едно **по-голямо пазарно пространство**, в което да се извършва свободен обмен на стоки, да има златен еталон и пълна конвертируемост на валутите или да се създадат свободнотърговски отношения като тези през XIX век.

Учените неокласици създават по-цялостна представа за регионалната интеграция. Основоположник на **теорията за митническия съюз** е Дж. Винер. Според него митническият съюз е форма на търговия, при която се прилагат едновременно пазарни политики на свободна конкуренция и протекционизъм. Митническият съюз съдържа две възможни промени - осъществяване на свободна взаимна търговия и въвеждане на обща защита на външната търговия на държавите членки. На основата на теорията за втората по-добра политика, създадена от К. Ланкастер и Р. Липсей е доказано значението на митническия съюз за оптимизиране на потреблението при нарастващи производствени разходи.^{/2/} Обоснована е възможността общностите да въздействат като големи износители върху международните цени на промишлени стоки и върху реструктурирането на търговията със селскостопански стоки в света. Доказана е необходимостта от съответни политики за сближаване на икономическите равнища на интегрираните държави.

Теоретичните анализи относно икономическите ефекти на регионалната интеграция са разширени и задълбочени през последните десетилетия на миналия век. Създадени са теоретичните модели за анализ и определяне не само на статичните, но и на динамичните ѝ ефекти.

Едно от първите по-цялостни изследвания на регионалната икономическа интеграция е направено от Б. Балаша в началото на 60-те години на миналия век ^{/3/} Аналитичният му подход включва дефиниране на понятията икономическа интеграция, икономическо сътрудничество, на формите на икономическа интеграция и на влиянието на политическия съюз върху нея. Според него **икономическата интеграция** е процес на премахване на дискриминацията в търговските отношения между държавите. Тя е такова състояние на отношенията между националните им икономики, при което липсва каквато и да е дискриминация. Различие между регионалната интеграция и икономическото сътрудничество се състои в това, че първата означава забрана на дискриминацията на участващите страни чрез организационни форми, а втората - намаляване на степенята на

неблагоприятното ѝ влияние върху тях. Недискриминационните форми на икономически отношения се отнасят само до **търговията в интеграционния регион**. Организационните недискриминационни **форми на регионалната икономическа интеграция** са зона за свободна търговия, митнически съюз, общ пазар, икономически съюз и пълна интеграция. Зоната за свободна търговия е премахване на митата и количествените ограничения в търговията между интегрираните държави, като всяка от тях запазва своята митническа тарифа към неинтегрираните държави. Митническият съюз предполага освен премахване на търговската дискриминация между членуващите държави и уеднаквяване на митата в търговията им с трети държави. Общият пазар е премахване на дискриминацията освен на стоковите и на факторните пазари. Икономическият съюз обвързва премахването на дискриминацията на стоковите и факторните пазари със определена степен на съгласуване на националните икономически политики с цел премахване на различията помежду им. Пълната икономическа интеграция включва единни парични, фискални, социални и антициклични политики и наднационални институции, чиито решения са задължителни за членуващите държави. В съответствие с практиката на западноевропейската интеграция Б. Балаша определя политическата цел на интеграцията - политически съюз между интегрираните държави. В този смисъл той смята, че от гледна точка на икономическата интеграция са важни икономическите ефекти, но тяхното създаване зависи от принципите, средствата и механизмите на политическите отношения.

Организационните форми на икономическа интеграция се установяват последователно и изразяват определена степен на взаимозависимост. За да се определи степенът на икономическата интеграция, се използва коефициентът на интензивност на взаимната търговия./4/ Колкото той е по-голям от единица, толкова е по-развита икономическата интеграция. С други думи, коефициентът на интензивност на взаимната търговия показва относителни предпочитания на износителите от една страна на пазара на другата.

Коефициентът на интензивност се определя чрез следната формула:

$$T = [VT/AB/. И/С/] : [И/А/. В/Б/],$$

където: Т - интензивност на взаимната търговия; А, Б - страни; VT /AB/ - стойност на взаимната търговия между А и Б; И /А/ - стойност на общия износ на А; В /Б/ - стойност на общия внос на Б; И/С/ - стойност на световния износ.

Структуристките концепции за регионалната интеграция принадлежат на Г. Мюрдал, Фр. Перу, Ч. Киндлебергер, П. Стритън и др. /5/. В структуристките концепции се приема, че целта на регионалната интеграция е

изграждането на икономически съюз. Икономическият съюз се счита за форма, която изразява интеграционно управление, осъществявано съгласувано от държавите членки с цел изграждане на стабилни икономики чрез дългосрочно преструктуриране на производството и изграждане на регионални индустриални структури. Защитата на конкуренцията е решаващият фактор за ефективността на икономическата интеграция, защото при изграждането на свободни пазари възникват различни възможности, вкл. за монополни и картелни съглашения, но и за по-висока конкурентоспособност. Например Фр. Перу подчертава, че общият пазар е продукт на монополистичен капитализъм и се характеризира с тайни национални олигополистични структури, които понижават цените, и защитата на малкия и средния бизнес изисква повече разходи, вкл. поемане на инфлационни рискове. Нещо повече, създава се възможност за **наднационална монополизация от регионални корпорации**. В този смисъл се аргументира необходимостта от **защита на конкуренцията в интеграционните региони**. Смята се за важно координирането на икономическите политики на интегрираните държави да съдържа институционални управленски мерки срещу ограничаващите конкуренцията монополни практики с цел създаване на условия за малките и средни предприятия, технологичен напредък и регионално развитие. Структуристките концепции изясняват значението на ключовите отрасли. Според тях интеграцията на ключовите отрасли служи за по-ефективно използване на сравнителните предимства. Но използването на управленските технологични и информационни фактори от фирмите изисква създаване на съответните институционални основи. В този смисъл идеята за **интеграция в ключовите отрасли** предполага създаване на съответните институционални основи. В този контекст структуристите разкриват технологичните проблеми, възможните динамични ефекти и значението на икономическата интеграция. Според структуристите идеи значението на регионалната интеграция се състои в: създаване на реални равни възможности за икономическо развитие на държавите чрез съгласуване на социалните политики; координиране на политиките за защита на конкуренцията; създаване на правни и икономически инструменти за управление дейността на международните корпорации; контрол на цените на производствените фактори; утвърждаване ролята на големите фирми в икономическата интеграция; социално сближение на държавите членки чрез стабилно икономическо развитие на интеграционните региони.

Всеизвестен учен по проблемите на **интеграционната икономическа политика** е Ян Тинберген./6/ Той дефинира целите и инструментите на международната икономическа интеграция, формулира минимума от предпоставки за интеграция на вътрешните икономически политики, анализира

интеграцията на макроикономическите политики, на политиките на развитие и определя областите, органите и функциите на икономическото сътрудничество на световно и регионално равнище. Според него икономическата интеграция е система за управление на отношения между различни нации. **Интеграционната управленска система** създава структури и условия за по-изгодни и полезни международни икономически отношения, защото се отнася до отстраняването на пречките както за търговия, така и за общуване между хората. В този смисъл Ян Тинберген анализира проблемите на **оптималната интеграционна икономическа политика**.

Субекти на интеграционната икономическа политика са **официалните институции**. Тя се дефинира според целите на общностите, състоящи се от хора с различни интереси. Главните ѝ цели са: използване на всички производителни ресурси чрез създаване на условия за икономическа стабилност; ефективни начини на използване на ресурсите; справедливо разпределение на доходите между хората и държавите според съществуващите помежду им неравенства; използване на икономически инструменти за еднократна пряка намеса на правителствата само за предотвратяване на големи икономически неравенства.

Интеграционните политики са качествени и количествени. Качествените политики са структурни, защото се отнасят до организацията на сътрудничеството чрез икономически и обществени структури, доколкото последните имат икономическо значение. Количествените политики са самите икономически инструменти и управленските методи, които се отнасят до промените в икономиките при непроменящи се организационни структури. Интеграционните структурни политики характеризират **степенята на управленската централизация** на национално и интеграционно равнище, вкл. териториално и функционално. Интеграционните икономически политики се осъществяват на основата на вътрешните бюджетни, финансови и парични политики чрез инструменти за **пряко и косвено управление** на икономическата дейност. Международната интеграция е **специфична икономическа политика**, защото тя включва **централизация на наднационално равнище**, чрез която се постига **обществена ефективност** чрез взаимно подпомагане и разрешаване на общи проблеми. Но интеграционната икономическа политика може да се осъществява в различни форми според степенята на централизация. Най-слабите форми на централизация се осъществяват между напълно автономни правителства. По-силни форми на централизация са временните консултации и координацията с последващо сключване на договори. Най-силни форми на централизация са дългосрочните договори, чрез които се ограничава прилагането от правителствата на някои икономически инструменти,

създават се постоянни наднационални органи, които прилагат единен процес за вземане на общи решения.

Оптималната интеграционна политика не означава централизирано прилагане на икономическите инструменти на всички управленски равнища, а **еднакъв начин на прилагането им в интеграционния процес**. Могат да съществуват няколко равнища за управление на икономическата интеграция, вкл. общинско, областно, национално и наднационално. На всяко от тях се прилага комплект от инструменти според областите, в които преобладават независимите политики. Когато са създадени наднационални управленски органи, тогава икономическите инструменти се прилагат едновременно за **цялото интегрирано пространство**. В този случай възниква тенденция към уеднаквяване между интегрираните гържави на икономическите инструменти, механизми и методи. Уеднаквени трябва да бъдат политиките, които не са независими или неутрални. По този начин трябва да се създаде минимум от предпоставки за интегриране на икономиките и предотвратяване на нарушения на основните им равновесия. Чрез него не се засяга вносът и износът на отделните страни. Уеднаквяването на вътрешните икономически политики, засягащо различията в благоденствието между отделните хора и групи в отделните страни, има малко взаимно влияние. Целите на оптималната интеграционна политика се свеждат до поддържане на платежнобалансиово равновесие при високо равнище на заетост. Високата и стабилна заетост се постига чрез прилагане на две групи инструменти. В първата група се включват инструментите на паричната, бюджетната, данъчната и търговската политики. Във втората група са цените на стоките и факторните доходи.

От гледна точка на интеграционната икономическа политика Ян Тинберген различава два вида интеграция - негативна и позитивна. **Негативната интеграция** се състои в намаляване на ограниченията във взаимната търговия в интеграционното пространство, например - намаляване на вносните мита и на областите, в които се прилагат вносни квоти. **Позитивната интеграция** е създаване както на нови институции и съответстващите им инструменти, така и преобразуване на съществуващите структури за централно управление с цел създаване на условия за свободна конкуренция. Минимумът от мерки на позитивната интеграция е уеднаквяване на непреките данъци за отделни стоки. Цялостната позитивна интеграция включва прилагане на инструментите, предлагани от теориите на благосъстоянието и на развитието, вкл. преразпределителни фондове, пазарно формиране на цените в интеграционното пространство и контрол върху мерките за развитие на по-слабите региони в отделни страни.

Ян Тинберген детайлно разработва темите за паричната интеграция, политиката на развитие, областите, органите и функциите при международното сътрудничество и интеграция в контекста на икономическата теория и в съответствие с практиката на интеграцията в Западна Европа и на международното сътрудничество през 50-те и 60-те години на миналия век.

Институционалните проблеми на регионалната интеграция са изяснени от г-р Х-Р. Кремер./7/ Според него икономическата интеграция има регионален характер и се осъществява чрез функционално сътрудничество между държавите практически във всички области на отношенията им. **Регионалната интеграция** е процес и състояние на свързване в едно цяло на икономически, правни и политически структури на различни държави. Процесът на регионална интеграция се осъществява чрез съзнателна дейност на хората и институциите. Той е с различна интензивност, чиято промяна може да има за резултат не само обединяване, но и разделяне, както и обновяване на съответните структури. Регионалната интеграция се различава по същество от **глобалната интеграция**, която е основана единствено върху пазарния механизъм. Регионалната интеграция се характеризира с различни **форми на институционализация**. Според г-р. Х-Р. Кремер те са: институционална интеграция, интеграционно сътрудничество, едностранни режими на интегрирани държави и интеграционно фирмено сътрудничество. **Институционалната интеграция** се осъществява според принципите на различните равнища за вземане на решения чрез следните инструменти: препоръки на представителни органи; решения на представителни органи, вземани с единодушие; решения на представителни органи, вземани с мнозинство; решения на независими органи. **Интеграционното сътрудничество** е управленски метод, който се отнася до изграждане на институционни икономически структури за либерализация на международните стокови и факторни пазари. Едностранните режими на интегрираните държави могат да се прилагат по конюктурни, платежнобалансови и производствени причини. Към **интеграционното фирмено сътрудничество** се отнасят тези структури на частния бизнес, които осъществяват дейността си в **пространството на свободна конкуренция, предварително създадено от държавите**. Според г-р Х-Р. Кремер регионалната интеграция е цел на държавите от Западна Европа. Западноевропейската интеграция може да се осъществява в практически всички сектори чрез междудържавни и общи икономически функции и методи. Процесът на интеграция в Западна Европа намира израз в създаване на устойчиви вътрешнонационални политически, икономически и правни структури. Във взаимните отношения той трябва да доведе в икономическата

област до създаване на **общ пазар** от различните национални пазари, а в политическата - до **европейски междудържавен съюз**.

В **ордолибералната теория** на А. Мюлер-Армаг за икономическото управление се приема, че е възможно **комплексното разрешаване на проблемите** на всички обществени сфери. Комплексен подход може да се прилага съобразно възможностите и целите за промяна на обществените и икономическите управленски структури. Според А. Мюлер-Армаг "принципът на свободния пазар трябва да се следва от **принципа на социалното равенство**." /8/ Свободната конкуренция може да се осигури чрез фиксирани цени на вътрешния пазар. Държавната пазарна намеса зависи от дългосрочната стабилност на икономиката. Тя се състои в точно определяне на макроикономическите, а не на микроикономическите условия. Обществената цел на икономическата политика може да се постигне чрез координирани решения на различни частни и обществени структури и да се осигури дългосрочно стабилно икономическо развитие.

Според ордолиберализма и в контекста на теорията за втората най-добра политика А. Мюлер-Армаг разглежда **европейските общи политически решения** относно регионалната интеграция не толкова като рационални, колкото като обществени. Затова тези решения трябва да отговарят на три условия. Първото условие е политическите решения за осъществяване на интеграцията да бъдат приложими. Второто условие е общите решения да разрешават разногласия между интегрираните държави. Третото условие изисква решенията да имат предвид неразбирането на интеграционните проблеми от хората. С други думи промените при регионалната интеграция могат да се осъществяват съобразно икономическото състояние и обществената им целесъобразност. В този смисъл интеграционните промени имат еволюционен, а не спонтанен характер. Интеграционната промяна предполага демократичен институционален начин за либерализиране на пазарите, поддържане на макроикономическа стабилност и създаване на условия за динамичен растеж. Политическото сближаване между интегрираните държави се разглежда като **начин за прилагане принципите на демокрацията**.

Идеите на Л. Ерхард за изграждане на **социална пазарна икономика** могат да бъдат обобщени в пет защитавани от него тези: неделимост между политическата и икономическата свобода; конкретно прилагане на системообразуващите принципи на пазарна либерализация; изграждане на социална пазарна икономика като условие за повишаване на благосъстоянието на всички слоеве от населението; нарастване на реалните доходи на заетите в резултат от повишаване производителността на труда; дългосрочно планиран и икономически мотивиран обществен напредък. /9/

Идеите на Л. Ерхард за развитието на европейската икономическа интеграция съответстват на разбирането му за **социалната хармонизация**. Към тях се отнасят: търговската интеграция; хармонизирането от държавите членки на методите за формиране на цените; свободната конкуренция в **единен общ пазар** чрез отстраняване на търговските ограничения в **европейския регион**; изграждането на експортни структури, отговарящи на структурата на производствените ресурсни и създаващи възможност за заетост в самите държави членки; обединяването на гражданите чрез създаване на свободни и равни възможности за трудова дейност във всяка държава. Социалното хармонизиране се разбира от Л. Ерхард като резултат от пазарната интеграция. Смисълът му е в това, че нито една държава и нито един народ не могат да живеят над своите възможности, т.е. потребявайки повече от това, което създават. Л. Ерхард аргументира **възможността за създаване на общи институции** чрез изясняване на еднозначния приоритет на функционалната интеграция, т.е. без надценяване на значението на институциите за сметка на пазара. Нещо повече, според него институцията трябва да служи, и то изключително за поддържане функциите на общия пазар, тя трябва да помага в него да се създава повече свобода. Или изграждането на **обединена Европа** се възприема от Л. Ерхард като **процес на управленска, икономическа и политическа дейност като цяло**. Този процес се извършва върху основата на действително културно общуване. Същевременно интеграционната политика не се разглежда като абсолютно европейска. Целта на интеграцията излиза извън **европейската икономическа, политическа и културна общност**. Европейската интеграция трябва да изразява политическото единство на западните народи и либералната световна политика. Либералната европейска политика включва международната търговия, конвертируемостта на валутите, прилагането на единни принципи и правила на бизнес и сътрудничество и обща отговорност за бъдещото на развиващите се страни.

Марксистките теории за регионалната интеграция се отнасят до отношенията между социалистическите, капиталистическите и развиващите се държави през периода на студената война от 50-те до края на 80-те години на XX век./10/ Теорията за **социалистическата икономическа интеграция** се отнася до дейността на Съвета за икономическа взаимопомощ. Той бе създаден през 1949 г. от бившия СССР, България, Полша, Унгария, Румъния и бивша Чехословакия. През 50-те години към него се присъединиха бившата ГДР, през 70-те - Куба и Монголия. Разпадна се в края на 80-те години на миналия век. Идеите на О. Богомолов, Ю. Ширяев и др. за развитие на социалистическата икономическа интеграция бяха свързани с търговския и научно-техническия взаимен обмен т. н. договорна специализация и международното производствено

сътрудничество. Според достигнатото равнище на икономическо развитие на държавите членки се обосновава възможността за осъществяване на съответните форми на производствена специализация и коопериране. Освен това се поддържат идеите за господство на държавната собственост и командното управление, които се считаха за предимства на социализма. Създадена бе категорията световно социалистическо стопанство, чийто двигател трябваше да бъде икономическата интеграция между интегрираните държави.

Представители на марксистките концепции за **капиталистическата икономическа интеграция** са видни учени също от държавите в бившата социалистическа система - Ю. Шишков, Е. Клеер, Г. Шмелев, Ж. Аройо и др. Икономическите проблеми на развитието на капиталистическата икономическа интеграция се изследваха от тях от аспект на обективните процеси в международните отношения. Според тях социалистическата икономическа система и интеграция са част на едно световно стопанство. Те дефинират световното стопанство като съвкупност на нееднородни национални стопанства, между които има икономически, а в някои области и институционални отношения. В съответствие с това разбиране бяха изяснени същностните проблеми на интеграционните тенденции в световното развитие, условията за осъществяване на обща политика, реалните перспективи на международните отношения. Проблемите на икономическата интеграция се обясняваха именно от гледна точка на един цялостен свят с характерните човешки и общи икономически проблеми. Подчертаваше се, че ключът към научен анализ на икономическата интеграция са не коренно различните, а общите икономически закони, обективни тенденции и фактори на развитието ѝ.

И. Валерщайн, Р. Пребиш, С. Амин и други учени създават **неомарксистки концепции за икономическата интеграция на развиващите се държави**. Обект на концептуалния анализ са интеграционните отношения в капиталистическата система при съществуващото разделение на държавите на Север и Юг и на Център и Периферия. Идеите на тези учени съответстват на разбирането им, че степените на комплексност на икономическите структури на двете групи страни е различна. Според тях следвоенната капиталистическа система е напълно различна от довоенната и световната икономика е доминирана от развитите държави, от свръхпротекционизма и борбата за установяване на контрол върху световното развитие. Ето защо смисълът на икономическата интеграция на развиващите се страни е осъществяване на протекционистична политика.

В концепциите за процеса на преход към пазарна икономика на страните от Централна и Източна Европа след разпадането на световната

социалистическа система през миналия век се имат предвид неолибералните теории за социалната пазарна икономика и за икономическите системи на В. Ойкен. В теорията на В. Ойкен основната теза е, че не е възможно законите за общественото развитие да бъдат опознати по чисто научен път, че изхождайки от тях, не могат да бъдат създадени съответни прогнози. /11/ Предлага се анализът на прехода към пазарна икономика да се основава върху комплексната **взаимозависимост между всички обществени сфери**. Преходът към политическа и икономическа демокрация се дефинира като процес на взаимосвързани и взаимозависими промени. В тях се защитава **неолибералното разбиране за социалната пазарна икономика**, според което ролята на държавата в този преход се състои в разрешаване на ключови проблеми на макроикономическата политика. Първият ключов проблем е изборът на една от трите стратегии: шокова терапия (големия скок), малки стъпки (частични промени) или смесена от първите два вида стратегия. Вторият е приемането на политическата свобода за основен принцип на прехода към пазарна икономика. Счита се, че политическата свобода е морална ценност, че **политическата и икономическата свобода са неделими**. Трети е принципът на отговорност на хората за политическото им поведение и означава, че преходът към пазарна икономика се осъществява по пътя на демокрацията. Ето защо неолибералната концепция за социалната пазарна икономика подчертава важната **роля, която държавата може да играе** чрез политиката си на създаване на **институционални условия за обществено развитие**. Тя разкрива обществената взаимозависимост между икономика и политика. В широк смисъл неолибералната концепция се отнася до социално-икономическото управление. В този смисъл в нея се включват проблемите на европейската интеграция и концепцията за **отворената социална пазарна икономика**. Европейската регионалната интеграция се разглежда като **неолиберален институционален начин** за осъществяване на световноикономически отношения. Самата икономическа интеграция се дефинира като демократична форма на ефективна икономическа политика, като обществена ценност.

Проблемите на регионалната икономическа интеграция са предмет и на политическите теории за международното сътрудничество.

Федералистките и неофедералистките концепции за международната икономическа интеграция (МИИ) принадлежат на политолози и социолози - К. Моргентхау, К. Ясперс, Г. Алмонд, Б. Ръсел, Ч. Пентланд, Х. Кисинджър, У. Левингстоун, Ш. Мюре, Ф. Брюгманс, Ф. Кинский и др./12/ В изследванията им са включени военни, политически и икономически въпроси на управлението на регионалните интеграционни и световните отношения. Защиават се идеи за управление на регионалната интеграция по три начина - на конституциона основа, чрез наднационални институции и от политически елити.

Според федералистката концепция управлението на регионалната интеграция изразява демократични принципи и начини за осъществяване на световните политически отношения. Идеята за политическо партньорство при икономическата интеграция се разглежда като алтернатива на военното съперничество в света. Осъществяването на тази идея зависи от начините на политическо управление, вкл. начините на федералното управление. Начините на федералното управление са европейски, атлантически и космополитически. Идеята за **европейска федерация** от 50-те години на м.в. съдържа две цели: осъществяване на западноевропейски федерализъм и междудържавно сътрудничество със САЩ и тогавашния СССР; изграждане на наднационални институции, гарантиращи мирно разрешаване на конфликти между самите западноевропейски държави. **Крайният европейски федерализъм** се свързва със създаване на една свръхдържава и има предвид невъзможността да се осигури мир при военното съперничество между двете световни системи по време на Студената война през втората половина на м. в. **Атлантическият федерализъм** предполага създаване на Атлантическа политическа общност под ръководството на САЩ. Проектът на Дж. Фулбрайт за Атлантическа общност предвижда създаване на наднационален парламент с американско и европейско представителство. **Космополитизмът** е идея за създаване на световно правителство или централна световна власт. Смисълът ѝ се обяснява чрез понятията позитивен, колективен представителен, и негативен, независим суверенитет. Присъща на космополитизма е идеята за колективния суверенитет, според която той се упражнява само в рамките на съответната група страни и политическа област.

В неофедералисткото разбиране по-голямо внимание се отделя на идеята за **процеса на федерализация** като присъщ на политическата интеграция. Смисълът му се обяснява с по-пълното реализиране на икономическите ефекти от интеграционната политика и изграждане на елити с политическа воля и управленски способности. Неофедералисткия политически подход предполага осъществяване на позитивна, обща, интеграционна и негативна, независима политика на държавите членки. Интеграционното управление функционира чрез различни организационно-управленски равнища и структури - от координация между федерални интеграционни и национални институции до общо представителство в световните организации. **Федералната интеграционна общност** се създава постепенно и функциите ѝ обхващат диапазон от извършване на ефективен контрол до вземане на общи решения за преразпределение на ресурсите и националните доходи между държавите членки.

В **теорията за международната интеграция** на К. Дойч се съдържат идеи относно осъществяването на мирни отношения между държавите чрез изграждане на плуралистични международни общности./13/ К. Дойч изяснява

тези промени чрез понятията **интеграция** и **съюзяване**. Според него интеграцията се отнася до създаване на общности, т. е. до икономическите отношения, а съюзяването - до създаване на организации и асоциации или до политическите отношения. Общностите са групи от хора, чиито отношения се характеризират с отговорност, доверие и равнопоставеност. Те имат едновременно международноправни и частноправни основи. Минимумът за изграждане на плуралистична общност е разбирането за мирно разрешаване на възможни конфликти. В този смисъл предпоставка на плуралистичната общност е съществуването на международната сигурност. **Международните общности** са три вида, вкл. политически съюзи, плуралистични общности и интеграционни общности. **Политическите съюзи** се характеризират с обединяване на хора чрез централно управление на вътрешните и външните отношения на съответните държави или те са идентични с федерацията. **Плуралистичната международна общност** обхваща интеграцията между населението и суверенните държави, които уреждат възможните проблеми по мирен начин. Например зоната за свободна търговия между Канада и САЩ. **Плуралистичните интеграционни общности** са едновременно граждански общности и политически съюзи и изразяват качествени характеристики на международните отношения. В този смисъл те са отношения на различни равнища - индивидуално, местно, национално, междунационално и наднационално. Те са приложими най-вече за **анализ на западноевропейската интеграция и трансатлантическите отношения**. Това е по същество нов начин на осъществяването на интеграционния процес - освен чрез междудържавно сътрудничество и чрез интеграция между тяхните народи.

По-важните обществени условия за изграждане на плуралистични интеграционни общности са: наличието на правила за политическо поведение; развитие на тесни икономически връзки; разширяване на политическите елити; свободно движение на хора и идеи; трайни обществени връзки; стабилизиране на обществените интереси.

В зависимост от обхвата и интензивността на обществените връзки се определят предпочитанията на хората към интеграционната общност. Те могат да се квантифицират чрез РА-индекса. Индексът РА се определя чрез следната формула: /14/

$$РА = [\Phi/AB/ - O/AB/] : O/AB/$$

където: РА - индекс на относителните предпочитания на обществото към интеграцията; АВ - страни А и В; $\Phi/AB/$ - фактически обществени отношения между страни А и В, вкл. търговия, съобщения, туризъм, образование и др.; $O/AB/$ - очаквани обществени отношения между А и В.

Когато индексът РА е по-голям от единица плуралистичната общност има обществен ефект. При нулев резултат формално общата полза на едни общности е за сметка на други.

Създател на **функционалната теория за регионалната интеграция** е Д. Митрани./15/. В изследването си относно **пътя към световна политическа общност** той търси отговор на въпроса как да се обедини дейността на държавите при осъществяване на международен контрол за запазване на мира. Анализът му включва международната асоциация на нациите, федералната система и функционалния подход. При международна асоциация се запазват националната идентичност и суверенитетът на държавите. Федералната система предполага обединяване на народите на различни държави, на различни равнища, но под общо регионално или континентално управление и има за резултат възникване на конкуриращи се структури в света. **Функционалният подход** се отнася до практическото осъществяване на целите на международното сътрудничество за предотвратяване на разделението между. За прилагане на функционалния подход практическо значение има международната промяна в **политиката на държавното управление**, вкл. осъществяването на международен контрол и обществената полза от него. Според Д. Митрани обществената полза се състои не изобщо в избора на демокрация, а в практическото осъществяване на процес на демократизация в света, вкл. чрез регионална интеграция. Функционалният подход включва: производност на организационните форми от управленските функции; разделение между управленски, технически и политически функции; разширяване на международното сътрудничество в резултат от конкретните му задачи; лоялност към официалните държавни институции. Функционалното международно управление се различава от политическото по оперативния начин на разрешаване на проблемите. Понятието функция на международната организация се дефинира чрез: правомощия - област на дейност, упражняване на власт - равнище на вземане на решения, цели - общи намерения, задачи - конкретна оперативна дейност. С други думи разрешаването на световните проблеми може да се постигне чрез управление, което се състои от **специализирани организации** в определени области на междудържавното сътрудничество.

Функционалното международно сътрудничество има **рамков ефект**, който е резултат от разширяването му във всички сфери. Ползата от функционалното сътрудничество включва и създаване на условия за творческа и конструктивна дейност в съответствие с общите принципи на ООН и според реалната възможност за осъществяване на координирани и общи политики. В процеса на разширяване на управленските функции се формира наднационалното равнище на международното сътрудничество. Освен това функционалното сътрудничество

предполага лоялност на специалистите едновременно към държавните и към международните институции. Относителната независимост и самостоятелност на международните организации създава възможност за международна политическа дейност без централна световна власт, чрез общи административни органи и активни международни връзки между частни и официални организации.

Проблемите на **функционалния подход при регионална интеграция** се разглеждат от Д. Митрани чрез критичен анализ на федералната идея за осъществяването ѝ чрез паневропейски модел. Според него паневропейският модел съответства на конкретната практика на западноевропейския митнически съюз, различава се от германския митнически съюз през XIX век и е изграден съобразно целта за изграждане на световен съюз. Дефинирани са степените за постигане на целта. Според Д. Митрани **европейският митнически съюз** е система за свободна конкуренция и общност на сигурността на държавите членки. Той е отговор на икономическата сила на САЩ, на социалните промени след Втората световна война и на протекционистичната търговска политика в света. Създаването му е обусловено от политиката на по-силните индустриални западноевропейски държави, европейската културна идентичност, но преди всичко от икономически интереси. Ето защо **регионалната интеграция в Европа** създава възможности за осъществяване на общи политики, за дейност на наднационални институции в подкрепа от населението. Регионалната интеграция се осъществява в съответствие с качествено нови принципи и правни норми в сравнение със световния съюз. **Световният съюз** по дефиниция е традиционна форма на отношения между държави, която се осъществява в съответствие с принципа на териториалност. Затова световният съюз има за следствие разделяне на държавите на членуващи и нечленуващи в него. **Европейският регионален съюз** е интеграция според интересите на всички държави членки, чиито функции са определени върху принципите на мира и взаимопомощта. В този смисъл в него законността и моралът на практика са приложими. Затова **политиката на регионализма** е качествено различна от тази на суверенните държави, обединени в световен съюз. Тя се осъществява на основата на **регионални договори и върху принципа на субсидиарност при разпределяне функциите на институциите**. Институционализацията на интеграцията има за резултат създаване на интеграционни региони, а принципът на **континуитета** предполага създаване на **регионален политически съюз**.^{16/} Но според Д. Митрани развитата степен на регионална интеграция е еднаква по същността си с националната държава. В този смисъл остава възможността за появата на различни проблеми - от идеологически противоречия и регионално фрагментиране до социални и политически революции. Ето защо

осъществяването на наднационална политика, когато в интеграцията участват голям брой малки държави може да бъде успешно при изграждане на регионални гроздови структури и органи на ООН по съответните проблеми. Затова цялостта на регионалната интеграция предполага в съответствие с универсалните принципи на ООН пряка институционализация на международни практики за контрол и санкции и представителство на държавите с право на глас. Такава практика е условие за използване едновременно на положителния опит от либерализирането на търговията при Митнически съюз и прилагане на реалистичните междудържавни принципи на отговорност и компромис.

Според неофункционалната теория международната икономиката се намира под решаващото въздействие на международната политика.^{/17/} Политическото наднационално и междудържавно сътрудничество е основа за вземане на решения, задължителни за държавите. Изграждането на световна институционална мрежа улеснява вземане на политически решения по общи проблеми, но този процес изисква по-голяма отговорност, разширяване на международното сътрудничество и развитието на регионална интеграция. В този смисъл политическото сътрудничество създава **ефект на свръхразширяване** (spillover). Ефектът на свръхразширяване от международното сътрудничество се състои в нови компетенции и задачи на институциите в съответствие с промените в икономиката, политиката и обществото. Този ефект показва степенята на осъществяване на международното сътрудничество с участието на различните субекти - държави, политически партии, фирми, обществени организации, лобисти, учени и др. Той е три вида. Първият е общ ефект от разпространение на положителния опит. Вторият е ефект на подражание. Третият е ефект на фрустрация, означаващ прилагане на решения във втора област при неуспех в първата. Ефектът на свръхразширяване на международното сътрудничество има за краен резултат повишаване значението на общите интереси и повече институционализъм, вкл. общи наднационални управленски органи, и изразява интереса на всеки от участниците да изпълнява първостепенна роля.

Според неофункционализма регионалната интеграция е управленско, а не териториално явление. Затова ролята на международните интеграционни общности в международното сътрудничество е функционално обусловена. Те могат да осъществяват управленски, вкл. икономически и социални функции. В този смисъл неофункционализмът условно може да се разглежда като аспект на федерализма. Принцип на управление при регионална интеграция е субсидиарността т.н. делим федерализъм. **Принципът на субсидиарност**, изразява факта, че наднационалните общи интереси и институции се формират чрез прагматична политика и според степенята на осъществяването ѝ. Но само по-голямата ефективност на политическите решения на наднационалните

институции в сравнение с националните може да отстрани противоречията помежду им. Така при регионалната интеграция наднационалните интереси и институции са обективно обусловени от националното икономическо развитие. Регионалната интеграционна политика има за основа различието между националните интереси, съответно на равнището на икономическо развитие. Възможните начини за осъществяването ѝ са: наднационални институции, икономически общности и асиметрично сътрудничество. Различието между тях се определя от начина на разпределение на управленските функции. **Наднационалните институции** изискват разпределение на функциите на различни равнища на регионалната интеграция. **Икономическите общности** функционират чрез институции на различни равнища с централно управление. **Асиметричното сътрудничество** се осъществява от институции на различни равнища без доминиращ център. В този смисъл неофункционалистите считат, че за **европейската интеграция** са възможни три варианта за управление: изграждане на супердържава при пълна конституционна власт; развитие на функционално сътрудничество при доминиране на икономическите над политическите национални интереси; асиметричното междудържавно сътрудничество.

Обединяващо неофункционалистско разбиране е, че приоритетна цел на регионалната интеграция са общественно-икономическите политики. В това разбиране се взема предвид нарастващата международна взаимозависимост, но без да се надценява чисто функционалната теза за приемствеността на политиката от икономиката или **принципът на континуитета**. Регионалната интеграция може да се осъществява чрез структурни политики и нарастващ ефект от стабилността на икономиките. **Интеграцията** се дефинира като процес, изразяващ международната икономическа взаимозависимост и обединяване между държави в **регионални общности**. Интегриращите се държави развиват икономическите и политическите си отношения при двойна лоялност - регионална и световна, но в полза на регионалната си взаимозависимост. Някои от идеите на неофункционализма се прилагат в практиката на западноевропейската интеграция.

Теорията за международната икономическа взаимозависимост дефинира принципа на взаимната полза, изискващ реципрочност в отношенията на сътрудничество между държавите.^{/18/} Според нея осъществяването на този принцип е условие за стабилност на международната система. В теорията намира израз неолибералната политическа философия за междудържавното сътрудничество. Прилагането на принципа на взаимната полза се свързва с "Декларацията за общите цели", подписана от Д. Айзенхауер и Г. Макмилан през 1957 г. В нея се посочва, че принципите на свобода и политическо партньорство е необходимо да се прилагат във военните, научните и

търговските отношения. На практика целите на Декларацията предполагат единство между западните държави в международното сътрудничество под лидерството на САЩ. Но същевременно в началото на седемдесетте години на XX век желанието на развиващите се държави за изграждането на световна система върху основата на многостранни международни договори намери израз в приетите от ООН четири политически документа за Новия международен икономически ред: Декларация, Програма, Харта и Резолюция. Те съдържат принципите и целите на международните отношения след разпадането на колониалната система. В тях се подчертават интересите на развиващите се страни. Но на практика международната икономическа взаимозависимост се превръща в основа за прилагане на неолибералния политически подход. Необходимостта от обединение на развитите държави се разглежда като израз на превъзходството им в технологичната сфера, международния корпоративен бизнес и световните институции в триадата САЩ - Япония - ЕО. Международното сътрудничество се разглежда в контекста на традиционното разделение между страните на Север-Юг, Юг-Юг, Изток-Запад, Център-Периферия и т.н. Традиционните модели на взаимозависимост се смятат за начин за повишаване на ползата от разпределянето на световните ресурси между всички участници в международното сътрудничество и максимизирането на световното благосъстояние за осъществяване на **регионалните интеграционни политики и външнотърговски стратегии**.

В края на краткия преглед на по-важните икономически и политически теории за регионалната икономическа интеграция могат да бъдат обобщени **по-важните идеи** в тях, намерили приложение в практиката на ЕС и други интеграционни общности при осъществяването от тях международни интеграционни политики.

Икономическите теории за регионалната интеграция включват концепции на учени от класическата и неокласическата, структуристката, дирижистката и социалнопазарната школа. В контекста на **неокласическата теория** са дефинирани политиките на интегрираните държави за осъществяване на свободна взаимна търговия. Те създават основите на теоретичния анализ на търговските ефекти от нея. **Структуристките концепции** определят значението на регионалната интеграция при несъвършена конкуренция и различно равнище на икономическо развитие на интегрираните държави. **Дирижистките концепции** разкриват възможностите за оптимизиране на вътрешните икономически политики на интегрираните държави, дефинират понятието позитивна интеграция. Различните институционални функции, методи и инструменти за осъществяване на икономическата интеграция са изяснени в контекста на **нормативната теория**. Присъщи на процеса на регионалната интеграция са четири институционални метода, вкл.:

институционална интеграция, интеграционно сътрудничество, едностранни държавни политики и интеграционно фирмено сътрудничество. Регионалният интеграционен процес намира израз в създаването на устойчиви вътрешни политически, икономически и правни структури вътре в интегрираните държави, а във взаимоотношенията им - и в изграждане на общ пазар и междудържавен съюз. Теорията за **социалната пазарна икономика** има определящо значение в развитието и несъмнения напредък на западноевропейската интеграция. Тя съдържа понятията, дефиниращи основните обществени цели на икономическата интеграция, например пазарна, функционална и реална търговска интеграция, социална хармонизация и др.

При изясняване на политическите проблеми на регионалната икономическа интеграция се прилагат федералистски, интеграционистки и функционалистски теории. Според **неофедералистките теории** политическата интеграция се дефинира чрез понятията позитивна (обща) и негативна (автономна) политика на интегрираните държави. Интеграционната политика се състои във функциониране на управленските и институции на различни равнища на една федерална интеграционна общност. Федералният начин на управление на интеграционните общности е основа за създаване на политически партньорства в целия свят. В контекста на **интеграционистката теория** са определени демократичните политически принципи на регионалната икономическа интеграция, институционализирането и функционирането на федерални интеграционни общности, различието между международните политически съюзи, международните и интеграционните плуралистични общности, разкрита е качествено новата структура на интеграционната плуралистична общност, включваща политически съюз и граждани. Според **теориите на функционализма** регионалната интеграция е непрекъснат процес, който се развива от сферата на икономиката в сферата на политиката. Формулата за функционалното управление е, че институционните форми на сътрудничество са производни от интеграцията в икономиката. Но взаимодействието между икономика и политика не е еднозначно. По правило то предполага последователно преобразуване на икономическите в политически и обществени ползи. Но правилото за разрешаване на проблеми между интегрираните държави е политическият компромис. Самото функциониране на интеграционното управление се осъществява от съществуващите структури на различните управленски равнища. Според неофункционална гледна точка са възможни три интеграционни управленски подхода - пълна политическа интеграция чрез конституционна власт, функционално управление с приоритет на икономическите инструменти и асиметрично междудържавно сътрудничество без доминиращ център. **Теорията за международната икономическа взаимозависимост** обяснява необходимостта от развитие на

интеграционните отношения между страните с различно равнище на икономическо развитие. Тя изяснява и зависимостта на международната търговия от световните политически конфликти. Международната икономическа взаимозависимост се приема за основа на стабилността на световната система, за осъществяване на външотърговски интеграционни стратегии и междудържавно сътрудничество. Процесът на интегриране на източноевропейските държави в ЕС след края на Студената война през 90-те години на м.в. се интерпретира от неолибералните концепции за прехода към пазарна икономика и **отворената социална пазарна икономика**.

В контекста на интерпретираните икономически и политически теории **регионалната икономическа интеграция се дефинира** като процес на икономическо обединяване на интегрираните държави с цел увеличаване на изгодите от него и повишаване благосъстоянието на населението им. Географската близост на държавите е решаваща за либерализиране на взаимния им търговски обмен чрез постепенно институционализиране от тях на отделните форми на икономическата интеграция като зони за свободна търговия, митнически съюзи и общи пазари и разширяването им чрез приемане на нови държави от съответния регион. Държавите членки на интеграционните общности **либерализират взаимния си търговски обмен** и разрешават структурни проблеми в съответствие със общи правни процедури и икономически механизми. Търговската либерализация или негативната интеграция се извършва в съответствие с теорията за сравнителните предимства и оценките за степенитта на производствена специализация, повишаването на търговските изгоди и общественото благосъстояние. Към трети държави се осъществява обща търговска политика. **Понятието глобална интеграция** се дефинира само като пазарен механизъм на световноикономическите отношения. В процеса на **разрешаване на ключовите структурни проблеми** на икономическата интеграция решаваща роля имат държавите, междудържавното сътрудничество и степенитта на централизация на интеграционните институции или позитивната интеграция. Интеграционното управление се структурира само на три равнища - междудържавно, наднационално и национално. Чрез **общностен метод** се приемат решения от общ интерес за интегрираните държави. Макроикономическите политики на интегрираните държави са основа за осигуряване на стабилност и сближаване на равнищата на икономическото им развитие. Фактори за постигането на интеграционните цели са световната политика на мир и дейността на световните икономически организации, демократизацията на взаимните отношения, изграждането на независими държави след разпадането на колониалната система, обединяването на държавите от западна Европа при съществуващото двуполусно военно-

политическо разделение в света. Няма единство на идеите относно икономическите и политическите перспективи на регионалните общности. В икономическите теории за регионалната икономическа интеграция се предвижда изграждането на общи пазари и икономически съюзи. Според политическите теории регионалната икономическа интеграция има за следствие изграждане от супердържава през политически съюз до една интеграционно федерална общност.

2. ПОНЯТИЕТО ГЛОБАЛНО-РЕГИОНАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ

В началото на новия ХХІ век основа на научния анализ на регионалната икономическа интеграция е глобалната интеграционистка теория. Интеграционистката парадигма е разработена през втората половина на миналия век и по това време се приема за американски, а не за общ анализ на международното сътрудничество и интеграция./19/ В нея се включват идеите за качествено новите плуралистични международни общности, повишаване ролята на външнополитическата стратегия за постигане целите на общественото благосъстояние, важното значение на разпределянето на резултатите от международното сътрудничество и прилагането на условната власт като начин за международно влияние на равнището на идеите, убежденията и идеологията. В началото на новия век интеграционистите защитават **идеята за глобално (общо) управление** или за управление без световно правителство, чиято цел е по-отговорно разрешаване на повече общи проблеми на развитието в света. Глобалната интеграционистка теория включва новите начини за осъществяването на международно сътрудничество и икономическа интеграция. Те могат да се интерпретират в контекста на **глобализацията в рамките на либералния обществен модел**.

Аналитичните понятия на либералния обществен модел изграждат нова парадигма за теоретичен анализ на качествените промени на формите и начините на живот и дейност на хората. /20/

Понятието глобално е определено от отношението между пространството и времето. Глобалното е качествена характеристика на относителната им независимост. Под глобално пространство се разбира не традиционната производност на потреблението от времето за производство, а различията между мястото и начина на живот и дейност, отношението към природната среда, културата и опита на хората. Глобалното пространство е многонационално и стиловете на живот не са обвързани с конкретното място и време. Глобалното носи знака на рационалната човешката дейност и на общността като либерална ценност. Или понятието глобално означава обединяване, а не разделяне на хората. Чрез понятието за глобално се обяснява основния характер на принципа на рационалност на макроикономическо равнище и производния му характер на макросоциално равнище на дейност.

Глобалността е понятие за стила на **взаимодействие на хората със света** като цяло. Глобалността на човешката дейност се отнася както до индивидите, така и до колективите. Смисълът на глобалността като начин на взаимодействие на хората в света се състои в сходството между частни и обществени интереси и съвпадането на пространства и ценности. Значението ѝ се дефинира чрез понятията глобализъм и глобални сили.

Глобализмът по своята същност е политика, при която се поема отговорност за света като цяло. Глобализмът означава прагматично и непосредствено въвличане на съществуващите резултатни организационни форми, начини и правила на човешка дейност в борбата за по-справедливото ѝ преразпределяне, подпомагане и реформиране, срещу преследване на специфичните и в защита на общите интереси в световен мащаб. Като политика той включва еднакви **принципи, демократични икономически, политически и обществени правила** на човешка дейност на различни равнища, вкл. световно, регионално, наднационално, национално и местно. В този смисъл съобразно потребностите на света регионалните и локалните дейности са универсално определени от принципите на мира, свободата, човешките права, справедливостта, доверието и солидарността, но по глобалната си същност са предимно икономически.

Глобалните сили са териториални, политически и културни фактори за безгранична икономическа и интелектуална човешка дейност. Те променят коренно традиционния начин за управление и контрол, който се състои в определяне на териториални граници на дейността на хората. Следователно, влиянието на глобалните сили **променя рамката на човешките отношения** и на отношението на хората към природата. Тази промяна се състои в дълбок, динамичен и ускорен структурен, социален и културен прелом в човешките взаимоотношения. Концептуалното аналитично понятие за дефиниране на промяната на човешките взаимоотношения в границите на целия свят е глобализацията.

Глобализацията е процес за последователна цялостна промяна, която се извършва в световен мащаб от различни субекти и по различни начини. Посоката на процеса не е предварително определена и се дефинира чрез мрежа от понятия - икономически и политически значения на понятието глобално. В този смисъл глобализацията не описва конкретния процес на промяната. Глобализацията е идеята за прагматичната пряка отговорност при осъществяването ѝ, която не е вътрешноприсъща на хората, а е израз на историческата посока или качествения смисъл на промяната. Рамката на процеса на промяна съответства на епохалния ѝ качествен смисъл и конкретните предизвикателства на глобалните сили. Ето защо **рамката на глобализацията обхваща конфигурация от дейности с различни характеристики, но с взаимни връзки, отношения и общи структури.** Конфигуративната представа за глобализацията служи не за конкретно описание, а за обяснение на глобалната качествена промяна в човешките взаимоотношения. Чрез нея се дава представа за съвкупността и неопределеността от конкретноисторическите промени, а не за законите и процедурите за функционирането им. Тя е синтез от критичното концептуализиране на глобалните предизвикателства и на рисковете при поемане на прагматична обща отговорност на хората за управлението им. Затова глобализацията отразява дълбоко противоречивия характер на икономическата и политическата практика и подчертава значението на науката и културата за формирането на глобално мислене за новата епоха.

Промяната в **представата за формите и начините на живот и дейност** в началото на XXI век определя новата теоретична рамка за интерпретиране на регионалната икономическа интеграция при глобализацията. Според либералния обществен модел между глобализацията и интеграцията съществува противоречива взаимозависимост. По този начин в интеграционния процес се включват по-важните икономически и институционални характеристики на либералния обществен модел:/21/ **радикално новите информационни технологии** и съответните правни основи и организации за реализиране едновременно на сравнителни и глобални предимства при формирането на стойността по цялата икономическа верига; невъзможността от трайно преодоляване на **световната бедност** при т. н. трикорпусен проблем на предмодерното, модерното и постмодерното общество, включващо обществото на знанието, едностранни гържавни данъчни политики, нелегална международна миграция и фундаментализъм; **глобалните паралелни общности** и необходимостта от създаване на демократични институционални правила и прилагане принципите на конструктивизма за регулиране на политическите отношения в света при “по-широко, всеобщо споделено разбиране за целите на политическото съществуване”/22/; **свободния културен обмен**, присъщ на общуването между хората и институциите, съответстващ на съществуващото многообразие, конструктивизъм и на глобалното информационно пространство; **доминирането на потреблението**, което има за следствие господство на консумативния стил на живот и на рационалното поведение, силна зависимост на икономическия растеж от отварянето на икономиките, както и рискове от нестабилността на конюнктурата на световните стокови и капиталови пазари; **международното икономическо сътрудничество между официални и частни субекти** и съответните промени в структурите, стратегиите и процесите за разрешаване на противоречията помежду им при осъществяване на обществени цели; **глобалната икономическа либерализация на СТО** като алтернативна на протекционизма и дискриминацията в традиционната световна търговия и адекватна на **глобалната конкуренция**, която се характеризира с децентрализирани управленски структури, нова олигополизация и вътрешнофирмени пазари на интелектуална миграция; **Конференциите на ООН за околната среда и развитието през 1992 г. и за устойчивото развитие през 2002 г. и Проектът на Хилядолетието** на ООН за двукратно намаляване на бедността до 2015 г. и глобално партньорство за развитие, чрез институционализиране на социалните мрежи, изграждане на производствена инфраструктура и въвеждане на икономически методи на използване на помощта за развитие вкл. микрофинансиране и др.; **общите стратегии за поддържане на икономическата сигурност и политическата стабилност** в целия свят чрез предимно дипломатически средства и общи военни мисии в

борбата срещу нарастващите заплахи от ядрено въоръжаване, международен тероризъм, религиозен екстремизъм и организирана престъпност.

Процесът на **глобалната институционализация** обхваща икономическите, политическите, социалните и културните отношения в света. Той се състои в определяне на **правните основи на всички управленски равнища**, вкл. глобално, наднационално, национално, регионално и местно. Затова интелектуалната представа за организационно-управленската структура е интеграцията върху рационална основа на неокласическите, неолибералните и глобалистичните икономически и институционални идеи. Глобалните организационни структури не са йерархични, а конфигуративни, толкова икономически, колкото и социално дефинирани. Тази промяна намира израз в частните и обществените структури в света. Частните организации създават вътрешнокорпоративни трудови пазари и имат за резултат възникване на глобална мениджърска класа. **Глобалните корпорации** се превръщат в основни икономически субекти. Дейността им се осъществява чрез споразумения между **фирми** от различни държави. Общественото им значение се състои в създаване на стратегически партньорства с официални държавни, световни и интеграционни институции. Промените в държавното управление и осъществяването на либерални икономически политики се дефинира чрез понятието **глобална държава**. То означава създаване на правови държави, разширяване на ролята им в икономиката и политиката в света чрез приемане на общи институционални правила, управленски стандарти, икономически критерии, принципи на отговорност, сигурност, солидарност, доверие. Централно място в **глобалното управление** заемат **официалните световни организации** вкл. ООН, СТО, МВФ и СБ. Реформирането им в началото на този век се разглежда като предпоставка за създаване на общи правила за осъществяване на нови многостранни стратегии и програми за преодоляване на бедността в света. Ролята на **гражданите** се състои в защитата не само на личните им интереси, но и в осъществяването на обществени цели. Ето защо техните **обществени организации** са институционално диференцирани и децентрализирани и сферата им на дейност е целият свят. В този смисъл либералното гражданско общество се характеризира с равенство на гражданите и делегиране от тях на права и пълномощия на представители не само на официалната власт, но също на професионали съюзи, специалисти, личности, партии, лобита и други обществени групи.

Промената в начина на дейност и живот в регионалните интеграционни общности се състои във възможността за осъществяване на процеса на **глобална институционализация на различни управленски равнища**. Регионалната икономическа интеграция се извършва върху световнопазарна основа, в съответствие с глобализацията, но чрез общи договори, правила и

процедури на отношенията между държавите членки и техните народи. В този смисъл понятието регионализъм не описва адекватно това, което всъщност става. Регионите са териториални, а не политически или културни структури. Защото по думите на М. Олброу, когато човешките същества поемат задължения към света като цяло, когато прегръщат ценности, разполагащи се в координатната система на земното кълбо, тогава можем да говорим за глобализъм. Икономическият, политическият и културният смисъл на регионалната интеграция се представя чрез **понятието глобален регионализъм (market-led open regionalism)**.^{/23/} Защото понятието глобално означава едновременно либерален обществен модел на отношения в и на общността, рационален начин на икономическа дейност и обществена целесъобразност на управлението и развитието ѝ. Глобалните интеграционни региони са пространства, които се отличават с културно многообразие и обединяване, а не разделяне на хората. При наличието на различни политики, култури и религии стилът за обединяване на хората предполага изграждане на нови интеграционни институции във всички световни региони на различни равнища, а не само на междудържавно и наднационално равнище. Ето защо глобалният регионализъм е политика за обединяване и участие на повече държави и народите им в разрешаване на проблемите на мира и икономическото развитие в света. Глобалните стратегии на интеграционните общности трябва да имат за цел разрешаването по мирен начин на проблемите на държавите членки чрез качествени структурни промени в институционалните и функционалните им взаимоотношения. Глобално-регионална институционализация се извършва на различни управленски равнища чрез демократични промени в интеграционните общности и съществуващата световна система вместо на понататъшно разделяне на държавите и народите им на големи и малки, бедни и богати, с развити и развиващи се икономики, бързи и бавни. С други думи глобалният регионализъм е начин и стил за формиране на нови институционални управленски структури с цел икономически и обществен напредък в интегрираните държави и в света.

Глобалната регионализация е понятието за самия интеграционния процес, включващ институционалните и пазарни решения на икономическите и политическите проблеми на обществения напредък в условията на технологичната епоха и информационното общество. Институционалната рамка на глобалнорегионалния интеграционен процес включва структури и механизми за управление на общностите според учредителните и международните им договори и общите режими на световните институции. Интеграционните институции осъществяват координирани и единни политики чрез процедури за съвместно вземане на решения и колективни управленски и консултантски практики. Нетрадиционната институционализация включва

етични кодекси, антикорупционни правила на поведение на обществените организации и движения. В този смисъл идеята за глобалната регионализация се състои в изграждане на интеграционни икономически пространства не само чрез либерализиране на международния търговски, инвестиционен и финансов обмен, но и чрез **централизираните и децентрализираните структури на общото им многостепенно управление** от официални, частни и обществени организации. Тя дефинира съществена промяна в понятието регионална икономическа интеграция, защото то не отразява същността ѝ. Чрез новото понятие **глобално-регионална интеграция (глобална икономическа интеграция - market-led integration)** се подчертават процесите на децентрализирано институционализиране на икономическите, политическите и обществените отношения на интеграционните общности в света като цяло. При това действителните проблеми на интеграционните общности не са проблемите на политическата власт, а на начините за осъществяване на икономическите отношения между и в интегрираните държави. Понятието глобално-регионална интеграция и глобална икономическа интеграция са идентични в смисъл, че диференцирането и децентрализацията на икономическите, културните и политическите структури на интеграционните общности е начин за включването им в световните икономически и демократични обществени процеси. С други думи, глобалният регионализъм включва освен пазарните основи и институционалните структури за осъществяване на общи, вкл. частни и обществени цели. По това понятието глобално-регионалната интеграция се различава от традиционното понятие глобална интеграция. (Вж. Пример 1)

Пример 1: Положителни промени в международните икономически общности при глобализацията. /24/ ЕС е съюз на двадесет и седем държави и народите им. В ЕС **икономическата интеграция е институционализирана** на основата на многостранен междудържавен договор. В началото на XXI-ви век управлението на ЕС се осъществява от междудържавни, наднационални, национални и обществени институции. Те са Европейският съвет, Съветът на ЕС, Европейската комисия, Европейският парламент, Съдът на ЕО и Икономическият и социален комитет и Комитет на регионите. Съюзът прилага **общностно право**. Интеграционното управление на ЕС се осъществява в съответствие с общностното право и чрез съвместно приемане на правни разпоредби, решения и препоръки. Процедурата за съвместно приемане на общностни правни разпоредби се основава на междуинституционното сътрудничество. ЕС приема **общ бюджет**, чрез който се **извършва преразпределение** на собствени приходи и на вноски на държавите членки с цел финансиране на регионални и социални фондове, програми и проекти. Бюджетът на ЕС за 2007-2013 г. предвижда финансирне на инвестиционни проекти. Инвестициите са предназначени за програми вкл. за изграждане на **пространство за наука, образование и изследвания**. Освен това държави-членки имат едни от най-високите бюджетните разходи - през 2004 г. те са 45,4 - 67,7% от БВП. В началото на новия XXI век функционира **Паричният съюз**, доизгражда се Единният вътрешен пазар,

развива се регионално икономическо сътрудничество помежду им. Макроикономическата координация между държавите членки се осъществява в съответствие с **Пакта за стабилност и растеж от 1997 г.** Въведени бяха нови дългосрочни икономически и институционни инструменти за управление на интеграцията, вкл. програма за околната среда до 2010 г., план за социалната политика, стратегия за защита на потребителите и др. Създадени бяха Европейски център и мрежа за бизнессътрудничество с кореспонденти от целия свят. В началото на този век бе приета Лисабонската стратегия за превръщане на общността в първата икономическа сила в света и "Е-Европа - едно информационно общество за всички". Интегрираните държави има за цел изграждане на **европейско културно пространство**. ЕС прилага **обща политика по външните работи и сигурността**, чиито цели са гарантиране на общите ценности, основните интереси, поддържането на мира, укрепването на правовата държава, на човешките права и гражданската свобода. Повечето държавие-членки на ЕС са членки на Организацията на северноатлантическия договор (**НАТО**). **Полицейското и съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси** се осъществява от Европейската полицейска служба Европол, Европейската организация за съдебно сътрудничество Еврюоз и съответните министерства и служби на държавите членки. Съгласно Програма от Хага, 2004 г. най-важни негов задачи са борбата срещу тероризма, нелегалната миграция и контролът на външните граници на ЕС. ЕС осъществява стратегии за **по-тясно сътрудничество със САЩ, Русия** и други държави и интеграционни общности. ЕС е активен участник в инициативите на Хилядолетието на ООН. **Партньорствата на ЕС с развиващите се страни** от Азия, Карибите и Тихоокеанския регион се осъществяват съгласно стратегия и договор, подписан в Котону, Бенин през 2000 г. През 1992 г. ЕС създаде **европейско икономическо пространство**, в което членуват държави от Европейския зона за свободна търговия. До началото на това столетие са извършени пет **разширения на ЕС**. Пълноправното присъединяване към ЕС на нови държави се извършва при условие, че те отговарят на определени критерий и чрез институционална процедура. През 2004 г. в ЕС бяха приети десет нови държави, вкл. осем държави от Централна и Източна Европа, извършили успешно прехода към пазарна икономика и отговарящи на условията за присъединяване. В резултат от разширяването на ЕС през 2004 г. дялът му във вноса на 10-те нови страни се увеличи от 10 % на 55-60%, а дялът му в износа им достигна 68%. Степенът на отвореност на икономиките на новите страни членки на ЕС се определя от вноса им на преки инвестиции, институционалното и бюджетното финансиране, което през 1991 - 2004 г. е малко над 160 млрд евро. Дялът на ЕС в преките инвестиции на 10-те е над 80 %. Източното разширяване на ЕС е **континентален проект**. В рамките на **Пакта за стабилност на Балканите** държавите от региона извършват външнотърговска либерализация и структурни реформи, изграждат институции на гражданското общество и за присъединяване към ЕС.

През декември 2002 г. в гр. Лааген, Белгия на Среца на високо равнище на ръководителите на държавите членки бе приета Декларация за свикване на Европейски конвент, чиято задача бе да подготви предложения относно бъдещето на Европа. С Договор за приемане на **Конституцията за Европа**, подписан в Рим на 29.10.2004 г. бе утвърден процесът на конституционализирането на интеграционните отношения между държавите членки на ЕС. Планът на избраният през 2004 г. председател на Европейската комисия Ж. М. Д. Барозу предвижда период на възраждане на ЕС чрез

абсолютно предимство на растежа и заетостта при по-голямо участие на правителствата на държавите членки. През втората половина на 2005 г. министър председателят на Великобритания Т. Блеър в качеството си на председател на Европейския съюз обяви началото на изграждането на силна Европа.

През последното десетилетие бяха обновени институционалните основи на **регионалните общности** и бяха създадени нов вид **междурегионални интеграционни общности**. През 1992 г. единадесет държави от източна Европа и централна Азия, вкл. Азербайджан, Армения, Беларус, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Русия, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан и Украйна учредиха Общността на независимите държави /ОНД/. В Северна Америка през 1993 г. бе подписан договор между САЩ, Канада и Мексико за създаване на Северноамериканска зона за свободна търговия /НАФТА/. В Латинска Америка една от новите интеграционни общности е Общият пазар на Юга /МЕРКОСУР/, създаден през 1991 г. от Аржентина, Бразилия, Парагвай и Уругвай. През 90-те години в Асоциацията на държавите от Югоизточна Азия /АСЕАН/ бяха приети пет нови държави от региона. В началото на т.в. в нея членуват десет държави: държавите учредителки Индонезия, Малайзия, Сингапур, Тайланд и Филипините и новоприетите държави Бирма, Виетнам, Мианмар, Лаос и Камбоджа. Държавите членки на АСЕАН прилагат глобален стил на регионализация и изграждат Зона за свободна търговия /ЕАФТА/ съгласно приета от тях обща Декларация. Интеграционни процеси протичат в Африка, например в Общия пазар на източна и южна Африка /КОМЕСА/, Икономическа общност на държавите от западна Африка /ЕКОВАС/, Арабския съюз Магреб /ЮМА/ и др. В началото на новия век започна изграждането на нова междурегионална интеграционна структура, състояща се от големи зони за свободна търговия и общи пазари - например Тихоокеанската зона за свободна търговия /АФТА/ на държавите от Организацията за азиатско-тихоокеанско сътрудничество /АПИК/, Трансатлантическата зона за свободна търговия на ЕС и НАФТА /ТАФТА/, Зоната за свободна търговия на американските държави от НАФТА и общностите от Латинска Америка /ФТАА/, Общ пазар на държавите-членки на ОНД, Черноморското икономическо сътрудничество /БСИК/, Източноазиатската икономическа комисия на държавите от АСЕАН, Япония, Китай, Индия и Р. Корея. Чрез новите междурегионални структури се създават условия за икономическо и се поставя началото на глобално интеграционно сътрудничество. Основа на глобалнорегионалните промени са и новите регионални търговски договори. През периода 1948-2002 г. са подписани над 250 регионални търговски договора. От тях през 2003 г. 170 са в сила, а 70 са в процес на ратификация. Само през 1990-2002 г. броят на регионалните търговски договори се увеличава с 150. От тях 50% са между общности и държави с различна степен на икономическо развитие. През 2001 г. в съответствие само с регионалните търговски договори се извършва 43% от световната търговия. Броят на **регионалните инвестиционни договори** достигна през последното десетилетие 200. Предвижда се доизграждането на нова многостранна система за глобална търговия в СТО.

В икономическите отношения на интеграционните общности се извършва **либерализиране на стоковите и факторните пазари** на държавите членки и се създават организационни структури за осъществяване на единни структурни и регионални политики. В резултата на това последователно през 1965 г., 1987 г. и 2001 г. делът на вътрешната стокова търговия в ЕС е - 45, 57, 61%, в НАФТА - 17, 18, 55%, в

МЕРКОСУР - 17, 14, 21%. Вносът на инвестиции в Мексико се увеличи шесткратно след създаването на НАФТА. На НАФТА вече се пада 73 % от общата търговия на Мексико. В ЕАФТА политиката на създаване до 2010 г. на общ пазар включва освен преференциални мита за внос на стоки и програма за либерализиране на услугите и инвестициите, хармонизиране на тарифите и правата на интелектуална собственост и на производствените стандарти и т.н. Световната търговия в интеграционните общности е резултат от по-високите темпове на външната им търговия. От 1970 до 2001 г. **концентрацията на износа** се променя съответно от 1,5 на 1,6 за ЕС; 1,9 и 2,9 за НАФТА; 6,2 и 13,6 за МЕРКОСУР; 5,5 и 12,9 за КОМЕСА; 11,4 и 3,5 за АСЕАН. Вижда се, че ЕС е отворена икономическа общност, че по-бързо се развива външната търговията на АСЕАН. Разликата между държавите от различните интеграционни общности по национален доход на глава от населението е от два до десет пъти. През 2003 г. в ЕС тя достига десет пъти, в НАФТА - четири пъти, в МЕРКОСУР - два пъти. През същата година в ЕС разликата между 20% високоплатени и 20% нископлатени е 4 пъти. Същевременно държавите с по-ниско равнище на икономическо развитие имат по-висок темп на повишаването му. Например през 2003/02 националният доход на глава от населението на Латвия се повишава с 8,1%, на Великобритания с 2,1. През 2003 г. производителността на труда в ЕС е 105 при 145 в САЩ. БВП на ч./н в ЕС е 110 от средното равнище при 150 в САЩ. В ЕС безработицата е сравнително висока и намалява бавно - през 2004 г. тя е 8,5% при 5,8% в САЩ. Същевременно дялът на разходите за социално осигуряване от БВП е 28%, в границите 16% -32% за отделните държави членки

Глобално-регионалната интеграция се осъществява чрез организационно-управленски **структури, функционални и единни политики**, които биха могли да се дефинират както следва:

Съюзът на държави и народите им е интеграционна икономическа и политическа общност. Той е по-съвършена в сравнение с икономическата общност форма на международна интеграция, която се осъществява единствено в Европа. ЕС е създаден съгласно Договор, подписан в Маастрихт на 7 февруари 1992 г. от дванадесетте държави, членуващи тогава в Европейската общност. Той функционира върху основата на общностното право чрез институции за икономическо и политическо управление, вътрешен пазар, паричен съюз и европейско гражданство. В дял I на Договора за създаване на ЕС е записано, че той е нов етап в процеса на създаване на един все по-тесен съюз между народите на Европа, в който решенията се вземат колкото е възможно по-открито и колкото е възможно по-близо до гражданите. Неговата задача е да организира по единен и солидарен начин отношенията между държавите членки и отношенията между техните народи. Съюзът притежава единна институционна рамка, която осигурява единството и целостта на действията за осъществяване на неговите цели. Целите на ЕС са да допринесе за икономическия и социалния прогрес и високата степен на заетост и да постигне равномерно и устойчиво икономическо развитие, да

утвърждава своята идентичност на международната сцена, да усили защитата на правата и интересите на гражданите на държавите членки, да развива Съюза като пространство на свобода, сигурност и справедливост, да поддържа прилагането на общественото право. Съюзът осигурява по-специално единство на всички свои външни действия в рамките на своите политики в областта на външните работи, сигурността, икономиката и развитието.

Глобалните интеграционни пространства са регионални, транс- и междурегионални икономически и политически организационно-управленски структури. Те са институционализирани чрез интеграционни многостранни и двустранни договори в съответствие с общественения избор, икономическите, политическите и бизнес интересите на съответните интеграционни общности, държави и народите им. Целите им са постигане на траен мир в света, конкурентоспособност и растеж на икономиките им. Те изразяват връзки и отношения на хората в различни области на културата, политиката, науката, медиите и др. В тях се осъществява икономическа интеграция, общуване между народи с различни култури и сътрудничество между държави с демократични политики.

Регионалните интеграционни общности са структури на държави и граждани, които осъществяват либерални политики и стратегии на основата на интеграцията на икономиките им и тяхната конкурентоспособност. В интеграционните общности се осъществява функционално и наднационално институционализиране на свободното движение на стоки, услуги и производствени фактори във вътрешни пазари, създават се правни и политически норми за мирни начини на общуване, за по-бързо сближаване на жизнените стандарти на населението на държавите членки и за стабилно икономическо развитие.

Глобалното интеграционно сътрудничество се осъществява от общностите и правителствата на интегрираните в тях държави. То се основава върху многостранни, двустранни и регионални търговски и инвестиционни договори, финансови, информационни и екологични режими и стандарти. Осъществява се не с цел увеличаване на политическата власт на отделни държави и общности в света, а за по-лесно и ефективно разрешаване на социално-икономическите проблеми на повече държави чрез общи стратегии, проекти и програми за развитието им. То е стратегия за осъществяване на **регионално интеграционно сътрудничество** и политика на развитие в света.

Пазарната интеграция е политика за създаване на свободни вътрешни стокови и факторни пазари и либерализиране на световния икономически обмен на държавите от съответните общности и пространства. Тя може да се осъществява чрез координирани и общи икономически, фискални и парични политики и глобални търговски, индустриални, екологични и технологични

либерални режими, стратегии и политики. Затова пазарната интеграция не е само регионална икономическа интеграция. Тя е един повече или по-малко институционализиран процес на **глобално-регионална интеграция**.

Регионалната икономическа интеграция е процес на балансирано устойчиво икономическо и социално сближаване и развитие на интегрираните държави върху основата на свободни стокови и факторни пазари чрез общи, наднационални и междудържавни, частни и обществени институции и правила за защита на правата на гражданите. Целта на регионалната икономическа интеграция е създаването на икономическо, социално и териториално единство.

Вътрешният пазар е регионалноикономическа структура на интеграционните общности и пространства. Той е пространство, характеризиращо се със свободна конкуренция на стоковете и факторни пазари на интегрираните държави и техните партньори от трети страни.

Интеграционните политики са общи, координирани, единни и хармонизирани политики за създаване от интегрираните държави на стабилни условия за свободна конкуренция на стокови и факторни пазари и осъществяване помежду им на сътрудничество на различни равнища във всички икономически, обществени, политически и културни области. Те са резултат от делегиране на правомощия от интегрираните държави към регионални, наднационални, надрегионални и световни органи в съответствие с интеграционните им договори. Осъществяват се чрез пазарни и институционални инструменти.

Различните форми на глобално-регионалната интеграция могат да се класифицират според **институционалната им диференциация** и условно да се групират в глобални и регионални. Към **глобалните форми на интеграция** могат да се включат: регионалните търговски договори; регионалните инвестиционни договори; междурегионалните зони за свободна търговия; континенталните интеграционни пространства; големите зони за свободна търговия; институционализирани от интегрираните държави глобални информационни, изследователски, технологични и културни партньорства, вкл. центрове, паркове и мрежи; засиленото сътрудничество; публичночастните партньорства; асоциираното сътрудничество и др. **Регионалните форми** на интеграционно сътрудничество са митническите съюзи, общите пазари, фискалните съюзи, паричните съюзи, икономическите и политическите съюзи.

Глобално-регионалната интеграция се осъществява чрез постепенно институционализиране от интегрираните държави на по-развитите ѝ форми. Общата причина за този процес са икономическите и институционалните различия помежду им, доколкото те ограничават пазарната им интеграция. В този смисъл **степените на глобално-регионалната интеграция** са: пазарна интеграция, институционална интеграция, политическа интеграция. Проблемните области на глобално-регионалната интеграция относно

преминаването към по-висока степен на развитието ѝ са: първо, постигането на икономическа стабилност, сближаване равнищата на икономическо развитие и изграждането на регионални интеграционни структури за по-добро качество на управлението; второ, ускореното разширяване на интеграционните общности и на съответните вътрешни пазари при зачитане правата на гражданите и равнопоставеността на интегрираните и присъединяващи се държави като алтернатива на лидерството на по-силните от тях; трето, необходимостта от по-активно участие не само на интеграционните общности, но на всички демократични държави в разрешаването на изострящите се проблеми на глобалната сигурност, вкл. чрез изграждане на правови държави и на демократични общества в целия свят.

При теоретичен анализ на **значението на глобално-регионалната интеграция** се прилагат нови позитивни и нормативни теории. /25/

В новите основи на международната икономическа интеграция се включват: пазарни, институционални и политически теории.

Теориите за пазарната икономика дефинират основите на рационалната рамка на глобализацията. Според новите класически идеи за **свободната пазарна икономика** глобализацията е обективен процес на създаване на единен световен пазар, при който предлагането и търсенето определят икономическото поведение на държавите. **Социалните пазарни идеи** предполагат сближаване на стандартите на живот на хората чрез преразпределение на финансови средства за социални и инвестиционни програми и проекти. Алтернативните **неолиберални пазарни теории** въвеждат прагматични подходи за икономическо поведение, за краткорочната макродинамика и за развитието. Например теорията за краткосрочната макродинамика определя несъвършените пазари на ценни книжа като източник на финансови и структурни шокове. Теорията за макроикономическото равновесие при безработица търси решения в децентрализираната бизнесадаптация.

Консумизмът или американизмът е алтернативен на неолибералните пазарни теории само принципно. Според консумизма икономическите интереси на хората не изразяват световните политически и религиозни сблъсъци. Различията между потреблението на гражданите формират глобалния пазарен стил. По думите на Н. Болц "Прагматичният космополитизъм се конкретизира като консумизъм". /26/ Потреблението изразява едновременно западната рационалност, културното и религиозното многообразие в света.

В новите кейнсиански теории са изяснени проблемите на несъвършената информация. **Теорията за асиметричната информация** е създадена през 70-те години на м. в. Според нея участниците на пазара разполагат с различна информация. Несиметричността на информацията изкривява пазарните отношения и променя ползата от икономическата политика. През 2001 г. за приносна им в изследванията с несъвършената информация Нобелова награда получиха учените от САЩ Д. Стилглиц, Д. Акерлов и М. Спенс.

Новият институционализъм е направление на институционалната теория, според която основата за обяснение на икономическите явления е дейността на организациите, а не на индивидите. Новият институционализъм приема максимизирането на

индивидуалната полза за рационална основа, а институционалната среда за променлива и несъвършена. Но чрез правила на поведението дейността на икономическите субекти може да бъде ограничена в определени рамки на сътрудничество и същевременно според индивидуалната мотивация. Затова е необходимо реструктуриране на управлението с цел постигане на индивидуални и обществени ползи. Неокласическата критика нарича тази теза кръгова причинно-следствена връзка, при която не се зачитат специфичните интереси. В новата институционална теория институциите се определят според взаимозависимости между икономиката и правото, правото и политиката и пр. Понятието институция се дефинира от гледна точка на начина на управление на обществените отношения, икономиката, законите и договорите на държавата. В този смисъл институциите са неформални правила на гражданското поведение и формални писани правила за прилагане на законите, вкл. устави, договори, режими и др. В международен икономически контекст те са институционни системи, структури, рамки и инструменти за осъществяване и управление на пазарни и обществени отношения. За приноси към теорията на институционализма бе присъдена нобелова награда на учените Р. Коус, Г. Бекер и Д. Норт. Сходни с новия институционализъм са теориите за развитието в света, човешкия капитал и икономическия растеж, правата на интелектуална собственост и др.

Теорията за финансовото посредничество на Д. Г. Гърли и Е. С. Шоу се отнася до рационалната същност на инструментите на процеса на икономическо развитие в света. Тя е нова теория за финансиране на развитието в света.

Концепцията за дигиталната нервна система на У. Х. Гейтс изяснява технологичните информационни основи на глобалния бизнес. Дигиталната нервна система е корпоративен еквивалент на човешката нервна система. Тя е интеграция между хардуер и софтуер и дейността на информационните аналитици предполага сътрудничество помежду им. Същевременно тя е основа на интеграцията на производствени и на управленски дейности и създава глобални информационни предимства. Глобалните информационни предимства изразяват закона на новата икономика на знанието, че темпът на намаляване на производствените разходи се изравнява с темпа на увеличаване на продажбите. Тези предимства се състоят също в превръщане на управлението в решаващ икономически фактор.

Теорията за политическата демокрация отхвърля ограниченията на съществуващите традиционни теории и търси отговори на въпроси относно развитието на идеите за процеса на политическата демократизация, националната самоопределеност, гражданството, териториалното и политическото представителство, управлението в международната политика, границите на независимата икономическа политика, подходящите равнища на парламентаризъм и др. Новият контекст на политическото мислене са: промяната в качеството на държавното управление; динамиката на националната политическа система, вкл. нови форми и равнища на управление; културната идентичност и политическата система, вкл. равнищата на власт, глобализацията и провинционализма; глобалната държава, конкурентната държава, новата национална държава, глобализмът и правото, общият избор, структурният конструктивизъм и социализацията. Общността се разбира като социално отношение, което е конституирано на национална основа. Общуването на хората в света е институционализирано на международноправна основа и в

съответствие с институционални правила. Основна теза на теорията за политическата демокрация е, че гържавите на либералното общество се отказват от някои свои права и свободи, но разширяват други, а политиката им се осъществява по начин, определен от взаимоотношенията между обществените групи. В нея са вплетени новите философски идеи за осъзнаване на свободата, диалога между цивилизациите, трикорпусния проблем на световното общество и др.

Глобалната култура се дефинира като етични норми и ценности, интереси и богатство. Фактор на нарастващата взаимозависимост между културата и икономиката е общественият капитал. Понятието обществен капитал отразява способността на хората да работят заедно за постигане на общи цели. Заедно с развитието на културна интеграция съществуват и паралелни общества. Но глобализацията е основа за цивилизован консенсус, а не за цивилизационен сблъсък между култури и религии. Глобалната култура е присъща на либералните общности.

Доказателства относно значението на глобално-регионална интеграция се съдържат в изследванията в съответната област./27/ Според тях глобално-регионалната интеграция се осъществява в съответствие с принципите, целите и управленските методи, определени в международни интеграционни договори, вкл. за създаване на икономически общности, интеграционни съюзи и либерализиране на регионалния търговски и инвестиционен обмен. Общите цели на глобалните интеграционни политики се постигат едновременно чрез институционални, икономически и политически функции, инструменти и структури. Институциите са правила за прилагане на законите вкл. рамки, инструменти и структури. Глобалните интеграционни политики се различават в зависимост от формата и степенята на интеграция, но имат единни световнопазарни и институционални рамки, вкл. относно политиката на ООН за мир и развитие в света, международнотърговската либерализация на СТО, финансовите и инвестиционните механизми на МВФ и СБ и др. В този смисъл **интеграционните организационно-управленски модели** на различните общности са отговор на включването им в икономическата глобализация и либералния обществен модел. Затова, те са едновременно икономически, политически и културни. Затова независимо от формите и степенята на глобално-регионалната интеграция, значението ѝ като организационно-управленска структура може да бъде изяснено върху основата на новите икономически и политически теории. В техния контекст глобално-регионалната интеграция се характеризира с: **цялостност на интеграционния процес** чрез постигане на синхронност и симетрия между политическите и икономическите отношения и конструктивност в отношенията на участниците в тях, създаване на диференцирани и гъвкави организационно-управленски структури за постепенното му ефективно и демократично осъществяване; **изграждане на отворени интеграционни общности** върху основата на пазарни институции и динамични фактори чрез парични съюзи, научни, технологични пространства и публичночастни партньорства; **глобална координация** на политики между

гържави с различни равнища на икономическо развитие и по-бързото им сближаване чрез либерализиране на обмена на стоки и услуги, индустриални политики и развитие на информационно-иновационните икономики; **перспективност на глобалната интеграционна политика** чрез осъществяване от интегрираните гържави на координирани и единни икономически политики за осигуряване на по-стабилни бизнес правила и възможности за по-висока продуктивност и глобална конкурентоспособност; **последователност на процеса на разширяване** на интеграционните общности чрез общи стратегии, планове, критерий и процедури за присъединяване на повече гържави и народи в тях; **престижност** на глобалните интеграционни политики чрез разпространение на опита на добрите управленските практики, специалисти, политици и общественици; **глобалност** чрез ангажиране и отговорност на образованието, науката, културата и медиите за възпитанието на глобално мислене, спазване на човешките права и гражданските свободи, свободен демократичен политически избор на хората и народите и аргументиране на частните и обществени ползи от международната интеграция.

Примерната обобщена организационно-управленска схема на глобално-регионалната интеграция включва елементите, чието съдържание моделира процесите на взаимозависимостите между целите на различните общности и резултатите от осъществяването им в политическата, икономическата и културната области или **институционализация на интеграционната политика от гледна точка на света като цяло**.

Обекти: икономически и политически сфери на интегрираните гържави, които имат близки, но също и различни равнища на икономическо развитие, между тях и трети гържави, общности, обществени групи и частни лица.

Субекти: повече международни интеграционни общности с различни организационно-управленски структури според видовете институции вкл. парламенти, президентства, министерства, граждани, меди, финансови и търговски организации, региони, градове, села и др.; съответните правила на поведение на общностите и интегрираните гържави и народи като неделимост на икономическата и политическата им свобода.

Цели: икономическа и политическа стабилност, свободна пазарна конкуренция като **икономическа и обществена полза**; производствена ефективност, фирмена конкурентоспособност и икономически растеж чрез инвестиции, иновации, гъвкави работни места, икономическо сближаване и развитие, защита на потребителите и околната среда, изграждане на икономическо и социално единство, пространства на свободата, сигурността и правосъдието; последователно разширяване на интеграционните общности чрез **интегриране на повече гържави и народите им** и развитие на интеграционните общности като **световни икономически сили**.

Правомощия, принципи и функции: предоставяне от държавите членки на правомощия на интеграционните общности на основата на **принципа на субсидиарност** и постепенното осъществяване на политика на пазарна либерализация; хармонизиране на законодателствата и сближаване **качеството на държавно управление**; общо управление на интеграционния процес от общностите и държавите членки чрез глобална хармонизация, повече хоризонтална и отворена и по-малко йерархична наднационална координация.

Инструменти: договори, закони, рамкови закони, правни разпоредби и решения; общностен метод и процедури за приемане и контрол на правни разпоредби; стратегии и планове, отворени финансови програми и проекти, преразпределителни фондове, организации, вкл. инвестиционни, финансови, пазарни, обществени, информационни, научни и др. - за включване в световната икономика.

Единни глобални политики: засилено сътрудничество, публичночастни партньорства, правни и пазарни инструменти и механизми с общностно икономическо, политическо и културно значение; търговски и инвестиционни партньорства; интелектуална миграция; **икономически и обществени win-win ползи**.

Методи на новата регионализация: пазарна институционализация чрез изграждане на партньорства на основата на **ефективност, бизнес правила и принципи на справедливост, солидарност, доверие, отговорност, прозрачност, почтеност**; нова динамика проитичаща от структурен континуитет, глобок, инициативи, пилотни проекти, иновации, малки и средни предприятия в новата икономика и услугите, вкл. перспектива чрез традиции, управленско качество, в т.ч. инфраструктура, информационни технологии, административни и професионални стандарти и умения, емоционална интелигентност, антикорупционни, антибюрокрачни и антидискриминационни правила на поведение.

Глобална институционална среда: организационни равнища на глобално управление, институционални и пазарни инструменти на отношенията към трети държави, регионални общности, междурегионални пространства и световни институции; договори за либерализиране пазарите на стоки, услуги и интелектуални продукти и сътрудничество за създаване на инвестиционен климат; правила, механизми и стандарти за пазарен достъп, екологична защита, борба срещу корупцията, бюрокрацията, дискриминацията; дипломатически отношения и политическо поведение чрез диалог относно политиката на мир, гаранциите за икономическа сигурност, управлението на кризи, използването на общи военни части и общи мисии в борбата срещу тероризма и политическата диктатура; двустранни отношения и многостранни срещи на върха на държавите от Г 8; културни, технологични и информационни институции и

мрежи; **ползи от институционалната конвергенция за икономическия обмен и либералните общности.**

Моделът на глобално-регионалната интеграция представя съществуващите в света институционални, икономически и политически различия, несъответствия и изострящата се фирмена конкуренция като интеграция между равнопоставени държави и общностите им. Чрез него се подчертава значението на общото управление едновременно от всички равнища на икономическата, политическата и културната им взаимозависимост. Чрез глобално-регионален интеграционен процес се постига целесъобразно от гледна точка на общественото развитие икономическо сътрудничество и се създава обща политическа перспектива за равнопоставено участие на интегрираните държави в световните отношения.

Проблемите, които могат да бъдат разрешени чрез глобално-регионалната интеграция са осигуряване на световния мир и икономическа сигурност, защита на свободната конкуренция, стабилност на икономическия растеж и структурното сближаване, поддържане на търговскоплатежно равновесие, преодоляване на бедността и ускоряване на развитието в света, повече контрол и отчетност за използването на общите преразпределителни фондове за развитие, въвеждане на екологични стандарти, равни възможности за достъп до образование и др.

Спорните въпроси относно глобално-регионалната интеграция при промяна на перспективата на интеграционните общности са от съществено икономическо и политическо значение: равнопоставени ли са държавите и народите в интеграционните общности; как интеграционните общности участват в поддържане на световния мир; чрез какви политики може да се осигури макроикономическа стабилност и икономическа сигурност; защо и как интеграционните общности създават възможности за икономически растеж и фирмена конкурентоспособност; какви предимства имат те при разрешаване на глобални екологични и енергийни проблеми; за постигане на какви цели са предназначени общите им фондове; по-какъв начин се постига сближаване на равнищата на икономическо развитие; каква е нормативната дефиниция на политическите и икономическите цели; по какъв начин се установява управленската взаимозависимост между пазарни и институционални инструменти за либерализирането им; какви са законите и методите за постигане на интеграционните цели чрез общо управление, вкл. бюджетно преразпределение, инвестиции, технологии и умения.- вж. Пример 2.

Пример 2: През 90-те години ЕС предефинира действащия модел на икономическа интеграция. Чрез нови стратегии започна разрешаването на проблемите на икономическото сътрудничество в обединена Европа и прилагането на идеите за превръщане на ЕС в първа икономическа сила в света. В началото на новия XXI век чрез ДЕС, ДЕО и Договора за приемане на **Конституция за Европа** бяха регламентирани

идеите на **засиленото сътрудничество, федерализацията и европеизацията.** /28/ Някои от конкретните проблеми в интеграционната общност на ЕС са: намаляване на безработицата и осъществяване на структурни политики на икономическия растеж, вкл. научна, семейна, демографска, миграционна, например прилагането през 2005-2009 г. на правителствена програма в държавата двигател на европейската интеграция - Германия; и наваксване изоставането; неспазване на Пакта за стабилност и растеж от 1997 г. от повечето държави членки поради трудности при съчетаване на критериите за фискална дисциплина и ефективното използване на факторите на растеж в политиката на заетост; усложнени процедури и липса на административни умения и структури за прилагане на преразпределителните финансови механизми и последващо незадоволително усвояване на структурните и регионални фондове за икономическо сближаване, особено от новите държави членки; недостатъчно ефективни мерки за отстраняване влиянието на социалния и стоковия гъмпинг върху пазарната конкуренция и заетостта и в борбата срещу корупцията, например при либерализиране на пазарите на услуги; нерационална обща селскостопанска политика; продължителни дискусии при подготовка на бюджетните рамки, съобразно технологичните промени и финансирането на проекти от общоевропейски интерес; нереалистични цели на Лисабонската стратегия за превръщане на общността в първа икономическа сила в света до 2010 г.; сложна процедура за съвместно приемане на общностни разпоредби за промени в интеграционната политика съобразно глобално-регионалната реалност; недостатъчно ефективна борба срещу корупцията и бюрокрацията; различия между интегрираните държави в законите за демократично участие и диалог на граждани, фирми и политици в процеса на европеизация; разминаване между политическите, икономическите и обществените интереси и оценки относно предимствата на икономическата и политическата интеграция; липса на общи външнополитически структури на ЕС за участие в световното политическо сътрудничество.

Дилемите в контекста на ролята на държавите, световните институции и интеграционните общности възникват при: избора на прагматични решения за осъществяване на общи стратегии в съответствие с тяхната демократична същност и управленските компетенции, предоставени от държавите членки на интеграционните институции; поемането на разходите за разрешаване на глобалните проблеми - повишаване равнището на икономическо развитие, вкл. чрез по-справедливо потребление и по-добро качество на живота вместо малко потребление и лошо обкръжение и преодоляване на търговски, енергийни, екологични, демографски, здравни, културни и религиозни противоречия.; разбиране на необходимостта от анализ на ефектите относно формите на регионалното и глобалното интеграционно сътрудничество на основата на теоретични модели и статистически данни, чрез които се доказват икономическите изгоди за фирмите и потребителите, по-справедливото потребление, по-доброто и по-ефективното функциониране на управлението; субективността на оценките на политически анализатори, стратегии и социолози; необходимостта от предефиниране на общественото значение на интеграционния процес според институционалната конвергенция и синергията

на икономически, политически и културните ползи от него, вкл. при задълбочаването и разширяването му. (Вж. пример 3-1, 2, 3).

Аргументите за глобално-регионалната интеграция като нова историческа перспектива, съществено допълваща и качествено променяща, а не заменяща многостранното и двустранното междудържавно сътрудничество и наднационалната интеграция, имат реални национални, регионални и глобални основи. Състоят се в това, че при нея се създават предпоставки за изграждане на демократична политическа идентичност, спазване на правилата на световните институции, законите на правовите държави и зачитане на равнопоставеността им, културните традиции на интегрираните народи и икономическите им постижения и перспективи. **Новите стратегии на всички интеграционни общности от началото** на 90-те години и новия век са за порезултатна икономическа интеграция, повече икономическа сигурност и културно общуване. Те включват либералния обществен модел чрез защита на човешките права, прилагане правилата на световните икономически организации и универсалните демократични принципи на ООН. От гледна точка на качествените ѝ характеристики значението на глобално-регионалната интеграция включва: първо, съответствие между **интересите на интегрираните държави и на гражданите им**, или по думите на Д. Хелд въпросът е за постигане на съответствие между тези, които вземат решения, и онези, които са потърпевши от тях /29/. Това съответствие се състои в спазване на икономическите и човешките права, социалните стандарти и зачитане на културните, етническите, политическите и религиозните различия, както и равнопоставеността между мъжете и жените. Второ, интеграционното управление променя съотношението между централизираните и децентрализираните структури чрез федерализиране и делегиране на правомощия за вземане на решения на по-ниските му равнища с цел по-широки и по-ефективни пазарни връзки. Постига се прагматично съчетаване на инструментите на национални и наднационални икономически, структурни и културни политики. Чрез осигуряване на общ граничен контрол се либерализират миграционните политики и се засилва борбата срещу експлоатацията, тероризма и организираната престъпност; по този начин чрез обединяване на усилията в общности се увеличава **влиянието им в света, което се нарича ефект на доминото**. Трето, улеснява се изграждането на общи региони на интегрираните държави като управленски структури и чрез клъстърни за иновационни и традиционни услуги. Чрез тях се разрешават по-добре и повече проблеми на хората, осигуряват се **конкурентни решения на структурни и финансови преразпределителни, социални и регионални проблеми**. Четвърто, създават се и се прилагат по-бързо интеграционните стратегии с общи глобални приоритети като предотвратяването на природни бедствия,

ядрена заплаха и терористични атаки, защото световната сигурност е обществено благо. Екологичните, енергийните и технологичните политики са решаващите фактори за икономически растеж и благотворно развитие в света. Начинът за осъществяването на глобалните приоритети са публично-частните партньорства, общите инвестиционни решения, инициативите на световните институции. Пето, **разработват се правила за фирмена конкурентноспособност** от гледна точка на пазарния достъп при съществуващите различия между формите и степените на глобално-регионална интеграция чрез съответните инструменти на макроикономическите политики, глобалното финансово сътрудничество и международната търговска либерализация, глобалните проекти и програми на световните институции. Шесто, реалният избор на начини за по-активно участие на интегрираните държави в световния процес на демократизация се извършва в съответствие с **универсални принципи на ангажираност и отговорност (комитология)** за осъществяване на съответните цели според формални и неформални правила и управленски умения, вкл. чрез **съюзяване, асоцииране, междудържавно сътрудничество и федерализиране**.

Пример 3-1: Глобалнорегионален интеграционен модел на ЕС /30/ Засиленото сътрудничество е практика, институционализирана в ДЕС и ДЕО. Чрез нея се осъществява политиката на ЕС за **интеграция на различни скорости и на сътрудничество в различни политики и области (diversity, open differentiation and the practice of fragmentation)**. По този начин се осъществяват от участниците на основата на договорите и според икономическите предпоставки наднационални, национални и междудържавни стратегии в различни области, вкл. икономически, политически и културни и др. Постигат се и **общи интеграционни цели (common and general set of goals and objectives)**. Регламента на засиленото сътрудничество включва: първо, специални и изключителни законови рамки; второ, принципи и условия за адаптиране на участниците към различните случаи и предпочитания и настигане на по-напредналите от тях; трето, показатели за извършване на оценка относно условията за присъединяване и използване на съответните механизми. **Специалните и изключителни законови рамки се състоят от: условия за по-тясно сътрудничество (provision on closer cooperation);** неконфликтни общи интеграционни цели за напредък в определени **структурни и секторни политики (policy integration);** всички или повечето от единните политики, които са от компетентността на интеграционното управление, но не са **от изключителната му компетентност (ultima rational character);** общоинтеграционни икономически и правни инструменти; начини за осъществяване на засиленото сътрудничество с цел увеличаване на гъвкавостта му, вкл. за: преодоляване на асиметриите при разширяване на общностите; на сътрудничеството само между по-напредналите държави, изграждането само на елитни клубове. **Принципите и условията за адаптиране на участници от групите за засилено сътрудничество** се определят в съответствие с различията и сходствата помежду им. Например, могат да се определят какви, колко и как да се изпълняват функциите и задачите на общността, държавите и групите, както и сроковете за осъществяването им. Например, в ЕС принципът на

субсидиарност определя какви компетенции имат общите институции. Принципът на пропорционалност определя границите им. Принципът на лоялно сътрудничество се отнася до поведението на участниците. В съответствие с принципа на гъвкавост могат да се приемат непредвидени мерки в области, където те са необходими. Принципът на солидарност определя границите на справедливостта при реална свобода на икономическото сътрудничество. Според тези принципи засиленото сътрудничество между отделни страни в отделни области трябва да бъде в интерес на всички от общността. Индикаторите за оценка на засиленото сътрудничество включват например индекса за инвестиционния профил. Той се определя чрез няколко показателя: инвестиционния риск, продължителността на договорите, реинвестирането, спазването на сроковете за плащане. За определение на ефектите от засиленото сътрудничество се използва теоретичен модел, който се нарича **модел на ексцентричните елипси** ("the **eccentric ellipses model**"). Той е модел на **различните егинни интеграционни политики (policy integration)** и бъдещите насоки на международната интеграция. Чрез него се дефинират стратегическият начин и пазарните основи на управлението на нарастващото разнообразие при икономическата интеграция, последствията от него за интеграционния процес като цяло. От гледна точка на отделните групи механизмът на сътрудничество се състои в това, че повече различни интеграционни политики се осъществяват, всяка от повече държави. От държави на съществуващите групи се изграждат нови групи в други избрани политики и се реализират чрез съответни инструменти, вкл. фондове, програми, проекти и др. Едни и същи държави участват едновременно в няколко политики, в резултат на което групите се разширяват, съвпадат и се създават гроздови структури на икономическо сътрудничество с общ център. Съвпадането се основава върху **ефект на издърпване (pull effect)** до момента на формиране на нова структура от някои държави на взаимодействащите си групи. Осъществява се сътрудничество в повече различни групи на мястото на съществуващите конкуренти или икономическо сътрудничество в **полза на конкурентите (differentiated procompetitive integration)**.

Съществуващите различия между групите и държавите според начините на взаимодействие и възможните ефекти се означават чрез метафорите "**летящи гъски**" ("flying geese"), "**велосипедистко състезание**" ("bicycle race") и "**заразителен пример**" ("contagious nature"). "Летящите гъски" показват начина на постоянно, системно икономическо развитие на участниците заедно в една посока, но с различни фокуси, включване и изключване според ролята и мястото в групата. Но групата е компактна, осъществява собствена стратегия и постига напредък на всеки участник в нея. "Велосипедисткото състезание" е поведение на участниците от групите в условията на различни икономически, политически и граждански предпочитания. То означава постоянно функциониране, разсредоточване и съсредоточване, достатъчно гъвкаво приспособяване и взаимодействие помежду им, въздействие върху останалите страни от съответната общност с цел изпреварването им. "Заразителността" на примера на държавите от новата група намира израз в създаване на усещане за необикновен престиж на групата на пионерите, неизбежност от енергизиране на други участници и преодоляване на възможните напрежения чрез привличането им в новата област на сътрудничество.

От гледна точка на интеграционния процес като цяло засиленото сътрудничество се изобразява като мозайка от различни групи държави от една интеграционна общност,

които си сътрудничат при различни равнища на икономическо развитие и чрез различни институционални режими в един икономически сектор. Самият интеграционен механизъм на ЕС позволява преминаване на държави от една в друга група и съвпадане между групите. Затова изборът на всяка от тях на съответната група не е напълно зависим от избора на всяка друга. Но самата взаимозависимост на решенията на страните относно участието им в определена политика и област на сътрудничество е съществена от гледна точка на ролята им в интеграционния процес. Тя намира израз в създаване на **издърпващ ефект (the pull effect)**, **също и на ефект за съседните страни (effect of the neighbouring country)**, **от разширяването (spill over)** и на **центростремителен или на домино ефект (domino effect)**. Издърпващите ефекти определят влиянието на новите групи и структури, което се състои в **прокарване на път или пробив (line of the pull effect)** и определя стратегията на изтласкване на отделни държави **или на възможно най-голям брой държави в определена област на сътрудничество (maximise the benefits and minimise the dangers of differentiation)** и **напрегъка на общността като цяло**.

Засиленото сътрудничество е нов подход на осъществяване на общи интеграционни цели чрез обединяване на бизнеса, държавите и обществото в различни **структурни и секторни единни интеграционни политики**. Той отразявава практиката на ЕС при отворената регионализация или глобално-регионалната интеграция, чието управление изразява принципите на прозрачност, конструктивност и отговорност при разширяването ѝ, вкл. участието на трети държави в икономическото сътрудничество. Същевременно засиленото сътрудничество е динамична форма на институционализирано фирмено сътрудничество. Той включва **икономически, институционални и процедурни угеи (modus operandi)** относно: включване на възможно най-голям брой държави и повече участници в различни политики; приобщаване на икономически по-бедните държави и граждани, вкл. върху основата на солидарността и обществената подкрепа; по-опростени форми и процедури на икономическо сътрудничество според общественото право и фактически безкрайни възможности за изграждане на нови групи, структури и партньорства; съчетаване на частни интереси и обществени ползи в технологични, информационни и научни области на интензивен икономически растеж на основата на свободна конкуренция.

Различието между засиленото сътрудничество в единните политики (**policy integration**) и политиката на различните скорости (**differentiated integration**) изразява различието между предимно наднационалните методи. Интеграцията на различни степени се отнася за аграрни, социални, миграционни и технологични политики в ЕС. Тя се характеризира с принципите на справедливост и солидарност и прилагане на бюджетни преразпределителни инструменти, паралелни процедури, компенсации и схеми за регионално подпомагане. Освен това в някои области се прилагат временни, по изключение и допълнителни режими и процедури, вкл. за участие на част от държавите, например Шенгенския договор, предишната парична система и социалната политика на ЕС. Този подход на ЕС е известен като Общностен метод (**Community method**). От гледна точка на интеграционния метод засиленото сътрудничество не е общностен метод. Но на общностно управленско равнище се създават условия, например за: статут на кандидати (**"pre-in" country**) за желаещи да участват в него и прозрачни процедури за улесняване на това участие, вкл. чрез преходни периоди, отчисления на

операционни разходи и др.; съчетаване на областите и процедурите с бъдещото разширяване и икономическо развитие на държавите и общността и извършване на съответни реформи, например в законодателствата, социалната сфера и др.; по-свободно и по-гъвкаво осъществяване едновременно на различни институционални форми и политики, вкл. парични, икономически и социални; прилагане на общи стратегии съобразно законодателствата и институциите на участващите държави и спомагане за изграждане на средна класа и на съответната конкурентна структура; осъществяване на социално-икономическата цел за сближаване и за повишаване на жизнените стандарти в процеса на по-бързо разширяване и реформиране на интеграционните общности; прилагане на общи стратегии за повишаване конкурентоспособността на икономиките на всички държави; преодоляване на неефективното фрагментиране и цялостното геополитическо реконфигуриране на регионалната икономическа интеграция; осъществяване на глобално икономическо сътрудничество.

Пример 3-2. Степени на търговска либерализация според сравнителни и глобални предимства в **Азиатско-тихоокеанската зона за свободна търговия (РАФТА - ПАФТА)**, в рамките на **Организацията за Азиатско-тихоокеанско икономическо сътрудничество (АРЕС-АПИК)**. /31/ АПИК е създадена в началото на 1989 г. в Камбера, Австралия. През 2002 г. в нея членуват едновременно най-богатите и най-бедните 21 държави в света, с общо население 2 млрд. души и извършващи над 40 % от световния износ. През 1996 г. на конференция на държавите членки на АПИК в Манила бе приет План за действие и създаване на Тихоокеанската зона за свободна търговия (РАФТА- ПАФТА). В нея до 2010 г. ще членуват развитите и до 2020 г. развиващите се държави членки. В АПИК се прилага съгласувана политика, състояща се от схема с едностранни и многостранни планове за либерализация на търговията на държавите членки. Многостранната търговска либерализация е начин за справедливо и взаимноизгодно участие на държави, които прилагат различни мита и имат различни икономически ефекти. Този начин създава възможност за компенсиране между статични и динамични ефекти.

Защото по-високите мита на икономически по-слабо развитите държави се компенсират чрез по-високите им производствени разходи. По-ниските мита на по-развитите държави се компенсират от глобалните им икономически предимства. Политиката на АПИК включва специални конференции за контрол и обсъждане на резултатите. В общата стратегия и начина на контрол се състои именно азиатския глобален стил на международна търговска либерализация. По това тя се различава от традиционната преференциална либерализация. През 2004 г. в дневния ред на АПИК на първо място бяха проблемите на международния тероризъм. Търговията, малките и средни предприятия и изпълнението на договорите за свободна и за регионална търговия на държавите-членки са втората значима група проблеми на глобалната им интеракция.

Пример 3-3. Глобално-регионалната интеграция в Африка се отличава с богатство на интеграционни пространства и партньорства. В началото на новия XXI век започва подготовката на **Африканския съюз (АУ-АС)**. /32/ Тя се извършва от Организацията за африканско единство, която обединява 53 африкански държави. През юни 1991 г. в Абуджа, Нигерия Организацията за африканско единство прие декларация за трансформацията си в Африкански съюз, за създаване на Централна африканска банка, Африкански валутен съюз, Африкански съд и Общоафрикански парламент. Нова декларация за АС бе приета на 9 септември 1999 г. в гр. Сирт, Либия. На 12 юли 2000 г.

В Ломе, столицата на Того, ръководителите на 36 африкански държави одобриха проект за договор за изграждане на АС по примера на ЕС. За осъществяване на политики на растеж и по-качествено управление те приемат през 2001 г. принципите на Новото партньорство за развитие на Африка (NEPAD). За основни предпоставки за АС се смятат демографските предимства, географската близост и сближаването на политическите и икономическите стратегии на африканските държави. През август 2003 г. Асоциацията на управителите на Централните банки обяви, че ще работи за създаване до 2021 г. на единна валута и обща Африканска централна банка. На Среца на върха през 2005 г. африканските държавни ръководители приеха решения за създаване на общи финансови механизми за икономическо развитие и на проекти за намаляване на бедността на континента. В осигуряването на мира в провинция Дарфур в Судан през 2006 г. участват 4 хил. войници на АС.

Перспективата за развитие на глобално-регионалната интеграция и за разрешаване проблемите на интеграционните общности при осъществяване на целите им се състои в превръщането им във водещи управленски организации за извършване на икономически и обществени промени в света. Осъществяването ѝ не е самоцел, а прагматично разбиране за историческата посока и основния смисъл на промените в света като цяло.^{/33/} Основните ѝ насоки се състоят в осъществяване на организационно-управленски процеси, които осигуряват икономическа и обществена полза. Те не са традиционни и включват освен правила за начини на фирмено, също и на глобално и регионално интеграционно икономическо и политическо сътрудничество. Осъществяват се чрез правни, законодателни, изпълнителни и оперативни функции, структури и инструменти на глобалната интеграционна политика.

Първата приоритетна насока на глобално-регионалната интеграция е въвеждане чрез единни политики на правилата за **фирменото търговско и инвестиционно сътрудничество**. При нея то се осъществява не само според характера на глобалната конкуренция, в съответствие с изключителните предимства на собственост, информационните управленски технологии, интернализацията на бизнес дейностите и потребителските ползи. В интеграционните икономически общности правилата на общите пазари се прилагат, върху основата на отворените икономики със свободна конкуренция на интегрираните държави. Чрез глобалната интеграционна политика се постигат присъщите на либералните пазарни отношения тенденции и изгоди. Но за разлика от тях те са резултат от обща конкурентна политика относно свободните вътрешни стокови и факторни пазари на интеграционните общности, от хармонизиране на данъчните и законодателните им политики. Глобалното интеграционно либерализиране означава институционализиране на икономическия обмен между и на държавите членки с цел получаване на реални взаимни ползи, повишаване и сближаване благосъстоянието на населението.

Втората насока на глобалибералната интеграция е изграждане на общи **институционални рамки за децентрализиране и федерализиране на**

управлението ѝ според съответните форми на интеграционните общности и пространства. Предмет на интеграционните договори, например на ЕС, са предоставените от държавите членки правомощия на законодателните, изпълнителните и съдебните институции в съответствие с принципите на функционална субсидиарност, пропорционалност и гъвкавост с цел по-бърз напредък на повече държави в повече области на икономиката, политиката и културата. Но цялостната институционната рамка на интеграционни институции се състои от формални и неформални вкл. наднационални, междудържавни, регионални, национални, общински и обществени организации. Чрез нея се обхващат и съчетават субсидиарни функции, различни степени и конфигуративни мрежеви организационни структури и се разширява сферата за прилагане на либерален стил на общо институционално интеграционно управление. По този начин се създават допълнителни интеграционни институционални ползи.

Третата насока на глобалната интеграционна политика е изграждане на **политическите пространства**, в които се прилагат **демократичните международноправни принципи** на отношения между държавите и хората в целия свят. Чрез тях се постига равнопоставеност и обединяване на хората при зачитане на културните, партийните, религиозните и езиковите различия помежду им, а не разделянето им по национални, етнически и културни идентичности.

Четвъртата насока е **сътрудничеството в световните институции**. То означава глобално управление чрез осъществяване на либерални политики и общи стратегии за стабилност и икономическо развитие в света. Чрез него се изгражда единна институционална рамка, от правни и икономически инструменти и методи, съответстващи на демократични политически и пазарни икономически принципи. Осъществяването на глобален начин на управление без едно световно правителство е централен проблем в по-нататъшното изясняване на промените в представите за международната икономическа интеграция. Интеграционната същност на глобалното управление изразява характера на новата икономика и обществото на познанието. Основни функции на глобалното управление са дългосрочното планиране, координирането и контролът с цел постигане на трайна обществена, икономическа и политическа стабилност на световното развитие. Прилагането им изразява реформирането на съществуващите международни организации през последното десетилетие. То се състои в осъществяване от общи военни мисии за разрешаване на проблеми на мира до регионални социални мрежи за хуманитарна помощ. По този начин се създава положително отношението към глобалните идеи, прилагат се от все повече хора и институции рационални и морални демократични принципи, поема се отговорност едновременно от

обществото, официалните и частните институции за справедливо разпределение на резултатите от икономическото сътрудничество и интеграция и осъществяване на общи стратегии за динамичен растеж и икономическо развитие в света.

В заключение може да се направят **обобщени изводи** относно промените в теоретичните основи на международната икономическа интеграция в началото на XXI век.

Глобално-регионалната интеграция се дефинира чрез понятието **глобален регионализъм**. Международните икономически общности са не само регионални, но и политически и културни организационно-управленски структури, обединяващи определени държави и народите им. При това интеграционните структури в икономиката и политиката се създават не само на междудържавно равнище, но и на наднационални, национални, регионални, междурегионални равнища. Освен с комплектност от гледна точка на сферите и равнищата за осъществяването ѝ, глобално-регионалната интеграция се отличава с постигане на целите си чрез изграждане на отворени интеграционни общности, глобални интеграционни пространства, общи пазари и единни енергийни, индустриални, информационни и екологични политики. Те функционират върху основата на общи договори и правила в съответствие с отговорността на държавите и гражданите им към икономическия и обществения напредък в съответния регион, континент и в целия свят. **В този смисъл глобално-регионалната интеграция е политика на изграждане, осъществяване и развитие на институционални форми за сътрудничество в национален, регионален и световен мащаб, чрез което се постигат както икономически, така и обществени ползи.**

Приоритетна насока и основа на глобалните интеграционни политики е **конкурентоспособността на световните пазари вкл. производствената ефективност, икономическият растеж и фирмената конкурентоспособност**. Затова глобално-регионалната интеграция изисква осъществяване на координирани и единни търговски, парични и фискални политики с цел балансиран икономически растеж, конкурентоспособност и растеж. Чрез нея се създава перспектива за осъществяване на икономическите политики и стратегии на интегрираните държави. По това глобално-регионалната интеграция се различава от международното координиране на макроикономическите политики на държавите, от една страна, и търговската и финансовата либерализация на световните организации, от друга страна. Тя се различава и от общностния метод на наднационално управление. Организационно-управленският ѝ метод не е общностна свръхцентрализация, а глобално-регионална децентрализация и отворена координация на всички

управленски равнища. Затова предимствата ѝ са по-значими от тези на регионалната икономическа интеграция.

Глобалната интеграционна политика има за обективна основа не толкова различията, колкото **сходствата в институционалния управленски стил на регионалните интеграционни общности**, резултат от променящите се начини на живот и дейност на хората в съответствие с либералния обществен модел. Ето защо идеята да бъдат изградени децентрализирани институционални интеграционни структури и да се осъществи глобално управление в една многоцентрично балансирана световна система не е имагинерна, а реална. В този смисъл интеграционните общности и пространства са управленски фактори, чиито предимства са едновременно икономически, културни и политически. В тях се създават паралелно материални и духовни ценности. Либералният обществен модел се осъществява едновременно чрез цивилизационни и междуцивилизационни, регионални и междурегионални интеграционни общности.

Регионалните интеграционни общности и глобалнорегионалните пространства имат приоритети, които определят ролята им **на ключови обществени организационно-управленски структури**. Обществените им приоритети са икономическото сближаване и развитието в света като цяло чрез икономическата стабилност и сигурност, културния обмен и мирното общуването между хората. Ето защо процесът на глобалната интеграция съответства на икономическото развитие в света, но същевременно е фактор за интензификация на икономическия обмен и демократичните политически промени в съответните общности. В този смисъл съвременната световна реалност определя първостепенна роля на гражданите от интеграционните общности и пространства в глобалното управление чрез включването им в интеграционни стратегии за икономическо развитие и напредък в света и в борбата срещу глобалните заплахи, международния тероризъм и религиозния екстремизъм.

Разбирането за положителната историческа промяна в световната икономика и политика чрез осъществяване на глобалнорегионални интеграционни политики може да се аргументира чрез баланса на ефектите от решените и нерешените проблеми на самите интеграционни общности и в света като цяло, което обаче не е предмет на студията. За интересуващите се от проблемите на международната икономическа интеграция от значение са най-напред верните представи за нея, както и реалните перспективни насоки за осъществяването ѝ от гледна точка на съществуващата полезна практика.

Бележки

1. Шишков Ю. Теории региональной капиталистической интеграции, М., Мысль, 1978, с. 55-62.
2. Chocholiades M. International Trade Theory and Policy, Mc GRAW-HILL COMPANY, 1978, p. 542-585; Ropson P., Economics of International Integration, Fourth Edition, Roudledge, London a. New York, 1998, p. 7-9.
3. Balassa, B., The Theory of Economic Integration, L., 1962, p.1-17.
4. Шишков Ю. В., Цит. с. 85-86.
5. Balassa B. Цит. с. 163-191; Мюрдаль Г. Мировая экономика, М. 1958, с. 113-135.
6. Tinbergen J., International Economic Integration, Amsterdam, 1965, p. 57-105.
7. Krämer H-R., Formen und Methoden der internationalen wirtschaftlichen Integration. Versuch einer Systematik, Kieler Studien, Germany, Tübingen, 1969, S. 1-51.
8. Вуж Willgerodt H., Alfred Muller-Armack - der Schöpfer des Begriffs "Soziale Marktwirtschaft", Zeitschrift für Wirtschaftspolitik, 2001, Heft 3, S. 253-277.
9. Ерхард Л., Благоенство за всички, С., 1993, гл. 14.
10. Аројо, Ж., Световната социалистическа икономическа система - същност, производителни сили и пазар, С., 1977; Клеер, Е., Всемирное хозяйство: закономерности развития, М., 1989; Богомолов О. Т. Световното социалистическо стопанство, въпроси на политическата икономия, С., 1983.
11. Леонидов А., Модерната неолиберална мисъл в Германия за трансформационния процес, - Икономическа мисъл, 1, 1999, с. 26-46.
12. Барановский В. Г., Политическая интеграция в западной Европе, М. Наука, 1983.
13. Deutsh K. W. From National Development to Global Community, 1981, p. 152-164.
14. Барановский В. Г., Цит. с. 92-110.
15. Mitrany D. The Funktional Theory of Politics, St. Martins Press, 1976, NY, p. 113- 132, p. 151-159.
16. Mitrany D. Цит., p. 157.
17. Доуърти Д.Е., Р.А. Пфалцграф младши, Теории за международните отношения Общ преглед, АТИКА, С., 2004, с.276-279; Гилпин Р. Глобална политикология, Разбиране за международния икономически ред, изд. Д. Яков, С. 2003 г., с. 416-441.
18. Най Дж. С. младший, Взаимозависимость и изменяющаяся международная политика, - МЕМО, 1989, 12.
19. Относно интеграционистката парадигма и трудностите за приемането ѝ вж.: Deutsh K. W. Цит. p. 145-151, p. 233-251.
20. Вж. Олброу М. Глобалната епоха Държавата и обществото отвъд модерността, ОБСИДИАН, София, 2001, с. 127-130; Бжежински Зб. Изборът Глобално господство или глобално лидерство, изд. Обсидиан, С., 2004, с.166-254; Хабермас Ю. Постнационалната конституция, КХ, С., 2004, с. 88-192; Бъргър П. Л. Десекуларизацията на света, КХ, С., 2004, с. 96-125.
21. Pearson F. S., S. Payaslian, Conflict and Cooperation in the Global System, McGraw-Hill College, Boston, 1999, p. 51-52; Хелд Д. Демокрацията Глобалният ред от модерната държава към космополитно управление, КХ, София, 2004; Болц Н. Консумистически манифест, КХ, София, 2005; Гейтс У., Бизнес със скоростта на мисълта, София* 1999, Изд. къща СИЕЛА; Тофлър А., Шок от бъдещето, Наука и култура, С., 1992 г., с. 521; Дракър П. Менеджмънт предизвикателствата през XXI век, С., 2000, с.71-76; Erber G. and A. Sayed-Ahmed, Offshore Outsourcing A Global

- Shift in the Present IT Industry, *Intereconomics*, March/April 2005, p. 100-110-112; Sutherland P. D. Why We Should Embrace Globalisation, *Finance & Development*/ Sept. 2002, p. 20-21; Michaelowa A. and D. Lehmkuhl Rio+10-Much Talk, Little Action, *Intereconomics*, Sept./Oct. 2002, p. 270-275; Baldacci E., L.de Mello a.G. Inchauste, Financial Crises, Poverty, and Income Distribution, *Finance & Development*/ June 2002, p. 24-27; Jackson J. Regional Trade Blocks and the GATT, *The World Economy* 1993, 2, p. 121-131; WTO Report 2004; World Investment Report 2002; WB World Development Report 2005.
22. Бжежински Зб. Извън контрола, С., Обсигуан, 1994 г., с.12-13.
23. Хънтингтън С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред, изд. Обсигуан, С. ,1999, с. 183; Олброу М. Цит. р. 132; Pearson F. S. , S. Payaslian, Цит., р. 195-222; Higgott R. The international political economy of regionalism, *The Asia-Pacific and Europe compared: Regionalism and global economic integration*, Edited by William D. Coleman and Geoffrey R. D. Underhill, Routledge, L and NY. 1998, p.42-67; Davison L., D. Johnson The EU's Envolving Stance on the International Dimentions of Competition Policy: A Critical Commentary, *Intereconomics*, Sept./Oct. 2002, p. 244-252; Koopmann G. Regionalism Going Global, *Intereconomics*, Jan./Febr. 2003, 2-3; Rhodes M. "Survversive liberalism" Market integration, globalisation and West European welfare State, *Regionalism and global Integration*. L. NY 1998, p. 99-121.; Дракър П. Посткапиталистическото общество, Цит, с. 160-163; Йъргин Д. и Дж. Станислау Командните висоти борбата за световната икономика, изд. В. Люцканова, С. 2003, с. 563-613; Руфкин Дж. Европейската мечта, Прозорец, С. 2005 г., с. 352-359; Koopmann G., Doha Development Round Perspectives, - *Intereconomics*, July/August 2005, p. 235-240; Evenett S. J., Some Tough love on "Aid", - *Intereconomics*, Nov/Dec 2005, p. 326-330; Koopmann G., The (Almost) Lost Agenda: Rules and Institutions, - *Intereconomics*, Nov/Dec, p. 330-333; Moise E. The Challenges of Trade Facilitation, - *Intereconomics*, Nov/Dec, p. 333-335.
24. Учредителни договори на ЕО и ЕС Конституция за Европа, Унив. изд."Свети Климент Охридски", С. 2005; Дигрих УЛ, В. Веселс, Европейски съюз, в: Вайгенфелд В. и В. Веселс, Европа от А до Я, С. 2004 г с. 164-174; Янинг Йо. Идеали на европейската интеграция, в: Вайгенфелд В. и В. Веселс, Цит., с.179-187; Гиринг КЛ. Придаване гъвкавост на интеграционния процес, в: Вайгенфелд В. и В. Веселс, Цит., с. 353-357; Nunnenkamp P. Mercosur und EU: Institutionalisierte Kooperation als Stimulanz fur Handel und Direktinvestitionen? *Die Weltwirtschaft*, 1997,4.; Piazzolo D. Die Plane fur eine Transatlantische Freihandelszone: Chancen, Risiken und Alternativen, *Weltwirtschaft*, с. 103- 116; Frenkel M. and R. Fendel The internationale Competitiveness of Germany and other European Economies: The Assessment of the Global Competitiveness Report, *Intereconomics*, January/February 2005, p. 29-35; Gavin Br. The Euro-Mediterranean Partnership An Experiment in North-South-South Integration, - *Intereconomics*, Nov/Dec. 2005, 353-360; Borrmann A. M. Busse a. S. Neuhaus, EU/ACP Economic Partnership Agreements: Impact, Options and Prerequisites, - *Intereconomics*, May/June 2005, p. 174-175; UNCTAD secretariat computation based on IMF, 2004, p. 34 - 35; 63. World Development Report 2005, p. 168-170; WTO 2003, World trade in 2001-Overview, Table I.9, p. 29; WTO, World Trade Report, p. 57; EUROSTAT.

25. Стиглиц Дж. Е. Альтернативные подходы к макроэкономике, методологические проблемы и неокейнсианство, -МЭ и МО, № 5, 6, 7, 1997 г.; Норт Д. Институции, икономическа промяна и икономически резултати, ЛИК, С., 2000; Zattler B., The Explanatory Value of Neo-institutionalism: Some Examples of Development Financing, *Interconomics*, January/February, 1998, p. 19-25; З. Синиша, Краят на аутисткия икономикс: оценка на институционалната икономическа теория, - *Икономическа мисъл*, 2005, 4, с. 70-78; Rodrig D. and A. Subramanian The Primacy of Institutions /and what does and does not mean/, *Finance & Development*, June 2003, p. 31-34; Edison H. Testing the Links How strong are the links between institutional quality and economic performance? *Finance & Development*, June 2003, p. 35-37; Хелд Д. Демокрацията Глобалният ред от модерната държава към космополитно управление, КХ, София, 2004; Болц Н., Консумистически манифест, Цум.; Бауман З., Глобализацията Последствията за човека, Лук, С., 1999; Фукуяма Фр., Доверие Новите основи на световния просперитет, изд. Руба, С., 1997; Freedom as Progress, Laura Wallace interviews Nobel Prize-winner Amartya Sen, *Finance & Development*, Sept. 2004, p. 4-7.
26. Болц Н., Цум., с. 15.
27. Рифкин Дж. Цум. с. 195-229, 352-359 и др.; Ленард М. Защо Европа ще управлява XXI век, Обсидиан, С. 2005 г. с. 143-151; Рийд Т.Р. Съединените европейски щати, С. СИЕЛА, 2005 г., с. 143-174, 247-286 и др.; Деланти Дж. Изобретявайки Европа Идея, Идентичност, Реалност, изд. "Балкани", С., 2004 г, с. 173-205; Колер-Кох Б. Еволюция и преобразование европейского управления, МЕ и МО, 2001, №7; Бигенкоф К. Федерализм и социално-икономическое развитие, МЕ и МО, 2001, №7; Strategic Issues of EU Enlargement, *Interconomics*, July/August 2002, p. 180-183; Hosper's G-J Beyond the Blue Banana? Structural Change in Europe's Geo-Economy, *Interconomics*, March/April 2003, p. 76-85; Heine K. Regulatory Competition between Company's Laws in the European Union: the Uberseering Case, *Interconomics*, March/April 2003, p. 102-108; Groemling M. Why Does Redistribution Not Shrink When Equality is High? *Interconomics*, July/August 2002, p. 204-211; Carbaugh R. J., *International Economics*, 5th ed., South-Western Publishing, Cincinnati, Ohio, 246-270; Robson P., *Economics of International Integration*, Цум., p. 296-297; Sapir A., Regionalism and The New Theory of International Trade: Do the Bells Toll for the GATT? A European Outlook - *World Economy* 1993, 4; Zattler J. K. Growth Policies in Developing Countries Transaction Cost Perspective, *Interconomics*, July/August 2002, p. 212-216; Относно националния суверенитет виж: Pearson F.S., S. Payaslian, Цум., с. 52; Дракър, П. Цум. с. 121-151; Олброу М. Цум, с. 197, 241, 276 ; Фукуяма Фр. Строежът на държавата Управление и световен ред през XXI-ви век, ОБСИДИАН, С. 2004; Купър Р. Разпадането на нациите - ред и хаос през XXI век, ОБСИДИАН, С., 2004 г.
28. The Internal Market Ten Years On, *Interconomics*, March/April 2003p. 60-108; Straubhaar T., East-West Migration: Will It Be a Problem, *Interconomics*, July/August 2001, с. 167-178; Forum The Stability and Growth Pact in Need of Reform, *Interconomics*, January/February 2005, p. 4-21; Forum, The European Union's Constitutional Crisis - Causes and Consequences, *Interconomics*, July/August 2005, p. 180-200; Beyond Integration,- *Finance & Development*, June 2004, p. 8-40 вкл. Deppler M. Squaring Europe's Social Preference With Robust Growth, p. 8-13; Farugee H., Euro Turns Fife:

- Europe's Grand Experiment, p. 14-16; Cotis J. Ph., Growing Pains, Dessectig the causas of Europe's lagging economic performance, p. 17- 21; Annet A. and A. Jaeger, Europe's Quest for Fiscal Disciplin, p. 22-25 and how Should the Stability and Growth Pact Be Reformed, p. 26-28; Варнавский В., Партнерство государства и частного сектора: теория и практика, - МЕМО, 2002, N7, с. 28; Heise A. Has Ggermany Been Europeanised or Has Europe become(too) Germanic? The Consequences of EMU without a proper European Economic Governance System, - Intereconomics, Sept./Oct. 2005, p. 285-291.
29. Нелг Д. Цит. , с. 38.
30. De Andrade N. N. G. Enhanced Cooperation: the Ultimate Challenge of Managing Diversity in Europe New Perspectives on the European Integration Process, Intereconomics, July/August 2005, p. 201-216.
31. World Economic and Social Survey, 1998, p. 70-72; www.apec.org.
32. Sharer R. An Agenda for Trade, Investment, and Regional Integration, Finance & Development, Dec. 2001, p. 14-17; Abed G. T. Unfulfilled Promise Why the Middle East and North Africa has lagged in growth and globalistion, Finance & Development, March 2003; Masson P. and C. Pattillo A Single Currency for Africa? Finance & Development, Dec. 2004, p. 9-15 и гр.
33. Бжежински Зб. Цит. с. 170; Изборът Глобално господство или глобално лидерство, Рифкин Дж. Цит. с. 378; Freedom as Progress, Цит. и гр.

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА МЕЖДУНАРОДНАТА ИКОНОМИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ

Резюме

Студията засяга развитието на теоретичните основи на международната икономическа интеграция. Новата теоретична рамка на международната икономическа интеграция включва либералния обществен модел, икономическата глобализация и регионализма. В началото на XXI век втората фаза на международната икономическа интеграция се отнася до качеството на глобалния регионализъм. Глобално-регионалната интеграция се дефинира чрез мрежа от понятия, вкл. международна икономическа общност, пазарна интеграция, интеррегионална интеграция, международни интеграционни пространства, регионално интеграционно сътрудничество и др. Различни са формите и степените за осъществяването ѝ. Но организационно-управленските ѝ форми са сходни. Затова пазарните и институционалните предимства на международните икономически общности са решаващ фактор на процеса на сближаване на интегрираните страни в икономическата, политическата и културната области. Примери за прилагане на новата теоретична рамка на международната интеграция са глобалната координация, засиленото сътрудничество и междурегионалната интеграция. Поддържа се тезата, че бъдещето на международната икономическа интеграция е изграждане на структури за общо управление на свободен икономически, политически и културен обмен между народите на интегрираните държави и осъществяване от правителствата им на политики и стратегии, осигуряващи взаимни ползи на всички участници.

Знанията по международната икономическа интеграция заемат важно място в подготовката на специалисти по международна икономика и политика. Те са особено необходими поради присъединяването на България към Европейския съюз на 01.01.2007 г. Затова студията е предназначена за всички изучаващи проблемите на международната икономическа интеграция, а не само за тези, които се интересуват от теориите за нея.

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION

Summary

The study treats the development in the theoretical foundations of international economic integration. In the beginning of the XXI-st century the theoretical framework of international economic integration consists of the liberal social model, the economic globalization and the regionalism. The new, second phase of international integration deals with the quality of the process of the global regionalism. The global economic integration is defined by a set of concepts including international economic community, market-led integration, interregional integration, integration area, regional integration cooperation etc. Its form and stages are different. But its global organizational structures and components are similar. The institutional advantages of international economic communities outline in the source of the new institutionalism are the leading factors in the process of convergence in the economical, political and cultural spheres. Examples of implications of the new theoretical framework of international integration are global coordination, enhanced cooperation and interregional integration. A supported thesis in the study is that the future of international economic communities is the building of regional and global structures for government of free market, political and cultural interconnections between integrated nations and implement of policies and strategies of mutual win-win benefits.

The study will be useful for those, who are interested in the problems of integrational integration. The understanding of global economic integration is very important in view of the forthcoming full membership of Bulgaria in the European Union beginning on 01.01. 2007.